

Od sugovornice do svjedokinje: Samarijanka i Isus u Iv 4,1-42

Profus, Julijana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:120:391310>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

OD SUGOVORNICE DO SVJEDOKINJE: SAMARIJANKA

I ISUS U Iv 4,1-42.

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivica Čatić

Student: Julijana Profus

Đakovo, 2018.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

OD SUGOVORNICE DO SVJEDOKINJE: SAMARIJANKA

I ISUS U Iv 4,1-42.

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Ivica Čatić

Student: Julijana Profus

Đakovo, 2018.

Sadržaj

Sažetak	1
Summary	2
Uvod	3
I. SOCIOLOŠKI POLOŽAJ ŽENE SAMARIJANKE	5
1. Čovjek u Svetom pismu	5
2. Uloga žene u povijesti spasenja – žena u Starom zavjetu i židovstvu	6
3. Žena u Novom zavjetu	7
3.1. Krist	7
3.2. Pavao	8
3.3. „Marija – novi lik (biblijske) žene“	10
3.3.1. Poveznica Eve i Marije	11
3.3.2. Dostojanstvo žene i njen poziv u liku Blažene Djevice Marije	11
4. Žena u Crkvi kroz povijest	12
4.1. Služba žene u Crkvi	12
4.2. Žena u Katoličkoj crkvi danas	13
4.3. Emancipacija žene	13
4.3.1. Pozitivne strane emancipacije	13
4.3.2. Negativne strane emancipacije	14
4.4. Žena u djelovanju Crkve	15
5. Odnos Židova i Samarijanaca	15
5.1. Zemljopisni položaj Samarije	15
5.2. Kratka povijest Samarijanaca	17
II. GLAVNA OBILJEŽJA NARATIVNOG IZVJEŠTAJA O SUSRETU ISUSA I SAMARIJANKE	21
1. Voda živa	21
1.1. Daj mi piti!	21
1.2. Zovni svoga muža	23
2. Klanjanje u duhu i istini	24
2.1. Poziv na život u istini	24

2.2. „Istinsko štovanje duhovne je naravi. Ono ne ovisi ni o mjestu ni o stvarima.“	24
2.3. Misionarska djelatnost Samarijanaca	27
3. Ženino svjedočanstvo	27
4. Sjetva i žetva	28
4.1. Kristovo jelo	28
III. EPILOG – SAMARIJANKA SPOZNAJE MESIJU I POSTAJE NAVJESTITELJICA	30
1. Mesija.....	30
a) izraz "Mesija"	30
b) razvoj kraljevskog Mesijanizma	31
2. Mesija u drugim evanđeljima	32
3. Očekivanje Pomazanika.....	33
4. Isus – mesijanski donositelj spasenja ili bogohulitelj, lažni prorok i buntovnik?	34
Zaključak.....	36
LITERATURA.....	38

Sažetak

OD SUGOVORNICE DO SVJEDOKINJE: SAMARIJANKA I ISUS U IV 4, 1-42.

U ovom diplomskom radu bit će prikazan susret našega Gospodina i žene Samarijanke te će se razmatrati neki ključni dijelovi toga susreta i razgovora. Važnost ovoga rada leži u samoobjavi Isusa ženi iz poganskog naroda koja prihvaća njegovu objavu i sama postaje njegova misionarka. Kako bismo bolje razumjeli dubinu i kontekst ovog razgovora na početku rada prikazuje se tadašnji položaj žene u usporedbi s današnjim, kao i mjesto Samarija, njezin povijesni i geografski smještaj te neprijateljski odnos Židova i Samarijanaca. U drugom poglavlju naglasak se stavlja na glavna obilježja narativnog izvještaja susreta Isusa i Samarijanke. Evanđelist u svojoj teološkoj koncepciji posebno mjesto daje dijalogu Isusa i Samarijanke i Isusovoj objavi Samarijancima pa će u tom poglavlju biti utkane važne teološke teme kao što su Isus kao izvor vode žive, klanjanje u duhu i istini, misijsko poslanje učenika te već spomenuta Isusova samoobjava i vjera žene Samarijanke. Tehnika „ivanovskog nesporazuma“ vodi nas Isusovu postupnu objavljivanju ženi dok ona polako raste u vjeri. Samarijanka je prošla hod s Isusom od trenutka kada su bili stranci, nakon toga je on postao za nju gospodin, prorok i na kraju Mesija. Zbog njene spoznaje Isusa kao Mesije u trećem poglavlju kratko je opisana i sama ideja Mesije i mesijanske tajne. Osobni susret s Mesijom naposljetku je Samarijanku od puke sugovornice pretvorio u pravu Isusovu misionarku, čije navještanje omogućuje Isusovu objavu i njenom narodu koji ga prihvaća.

Ključne riječi: žena, Samarija, Mesija, duh, istina, klanjanje, hram Božji, voda živa

Summary

FROM THE JESUS' INTERLOCUTOR TO THE HIS HERALD: SAMARITAN WOMAN AND JESUS IN JOHN 4, 1-42.

This paper will show the encounter of our Lord and Samaritan woman and will consider some key parts of their encounter and the conversation. The importance of this paper lies in Jesus' self-proclamation to a pagan woman which accepts his proclamation and becomes his missionary. To understand better the depth and context of this conversation, at the beginning of this paper is described woman's position those days in comparison with today, so as Samaria, her historical and geographical location and hostile relation between Jews and Samaritans. In the second chapter are stressed main characteristics of narrative statement of Jesus' and Samaritan woman's encounter. Evangelist in his theological conception gives a special place to their dialogue and Jesus' proclamation to Samaritan people. Consequently, that chapter will contain important theological themes- Jesus as the water of life, worshiping in the truth and spirit, missionary mission of the disciples and already mentioned Jesus' self-proclamation and the faith of Samaritan woman. The technique of „John's misunderstanding“ leads us to Jesus' progressive proclamation to a woman while she slowly grows in faith. The Samaritan woman walked alongside Jesus all the way from the initial phase of strangers, then he became the Lord, the prophet, the Messiah for her, and she became his first missionary in the end. Because of her recognition of Jesus as a Messiah in the last chapter we have a short description of the term Messiah and messianic secret. Personal encounter with Messiah made the stranger to his true Jesus' missionary, whose proclamation enabled Jesus to announce himself to her people who then accepted him.

Key words: *woman, Samaria, Messiah, spirit, truth, worship, the temple of God, the water of life*

Uvod

U vremenu u kojem su Židovi i Samarijanci bili u neprijateljskom odnosu i kada je žena bila u nepovoljnom društvenom položaju i na samoj margini društva, Isus se odlučuje objaviti upravo ženi Samarijanki. Taj susret nije slučajan nego ostvaruje plan Božjeg spasenjskog djelovanja, no da bismo shvatili pravu dubinu tog susreta moramo pobliže promotriti kontekst u kojem se on odvija. Upravo zbog toga prvi dio rada donosi presjek sociološkog položaja žene i geografsko-društvenog položaja Samarije.

Žena, koja je od samog stvaranja jednake naravi kao muškarac, nije biće drugog reda. I sam Bog daje joj veliku ulogu u povijesti spasenja. Ipak, kroz Stari zavjet vidimo da u javnom bogoslužju ona nema udjela, nego se njena uloga očituje u obitelji. Nasuprot tome, u Novom zavjetu ne mijenja se bitno uloga žene, ali žena više nije na margini javnog djelovanja, nego joj Isus vraća dostojanstvo i daje novu ulogu u širenju Kraljevstva Božjeg. Nadalje, Pavao kaže kako su muško i žensko oboje jednaki i imaju jednako dostojanstvo u društvenom, religioznom i naravnom području života. On ženama dopušta i da mole i prorokuju. I sam Pavao, poput Židova, govori i o podložnosti žene muškarcu, ali za razliku od njihovog shvaćanja, on ukazuje da se u tom odnosu ne radi o superiornosti naravi i dostojanstva, nego da je svaka stvarnost u svom redu hijerarhizirana. I u toj hijerarhiji stvarnosti prisutnost žene je važna, što najbolje možemo vidjeti u liku Blažene Djevice Marije, majke Mesije. U njenom liku žena dostiže vrhunac svog dostojanstva i spoznaje svoju ulogu u širenju Božjeg kraljevstva. U današnjem društvu ta uloga se propituje, vođena naglim razvojem emancipacije. Emancipacija kao takva ima i pozitivnih i negativnih strana, ali bitno je da se u razmatranjima novih uloga žena u Crkvi zadrži spoznaja o različitim služanjima i poslanjima koja imaju jednako dostojanstvo.

Druga slika ovog razgovora koju treba pobliže promotriti je odnos Židova i Samarijanaca. Neprijateljstvo Židova i Samarijanaca seže još od podjele Južnog i Sjevernog kraljevstva. Židovi su smatrali Samarijance poganskim narodom zbog njihovog mnogoboštva i kultova koje su štivali. Ova dva naroda sporila su se oko mjesta klanjanja Bogu; Samarijanci su to činili na brdu Gerizim, a Židovi u hramu u Jeruzalemu. Njihovo neprijateljstvo sezalo je tako daleko da su Židovi izbjegavali i fizički kročiti Samarijom, te su nerijetko birali okolne i duže puteve do svojih odredišta. Isus, iako upoznat s razmjerima tog neprijateljstva, ipak bira put kroz Samariju da bi ostvario Božje spasenjsko djelovanje za taj narod.

Osim kontekstualno, ovaj susret vrlo je živ i sadržajno bogat. Umoran od puta, Isus se zaustavlja na zdencu gdje susreće ženu Samarijanku i moli ju da mu da piti. Isus ju postupno vodi kroz razgovor, započevši ga ljudskom potrebom za vodom, ali taj razgovor prelazi na jednu višu razinu; Isus govori o vodi života dok ona još uvijek ne razumije sliku o kojoj joj govori, ali nastavlja razgovor s njime. Isus produbljuje razgovor pitajući ju za muža. Njen odgovor da nema muža Isusu daje priliku da joj ukaže na to da joj nijedan muž dosad nije bio pravi te ona tada Isusa naziva prorokom jer je proniknuo u njeno srce. Naime, muževi o kojima Isus govori predstavljaju pet kultova koje su Samarijanci štovali. Žena sada već shvaća da njen sugovornik nije bilo tko i tako razgovor teče dalje u smjeru pitanja gdje se treba klanjati. Isus joj na to odgovara da nije bitno mjesto, nego klanjanje u duhu i istini jer je istinsko štovanje duhovne naravi i ne ovisi o mjestu i stvarima. Isus preko žene Samarijanke želi navijestiti Kraljevstvo Božje Samarijancima te ona tako biva navjestiteljica Mesije svome narodu.

Treće poglavlje rada sažima samu objavu Isusa Samarijanki u razgovoru kroz postupno objašnjavanje i shvaćanje Isusa kao Mesije. Cijeli taj razgovor preslika je razvoja ideje Mesije kroz povijest. Samarijanci su, kao i Židovi, iščekivali svog pomazanika, mesiju. U njihovom shvaćanju svaki je pomazani kralj smatran mesijom pa nas zato ne čudi što su oni imali stotine mesija (tako na primjer postoje političke mesije). Uz iščekivanje mesije bilo je i drugih spasiteljskih figura kao što su Sluga Božji, Sin Čovječji, Ilija i mnogi drugi, tako da je naslov mesije bio višeznačan i nejasan. No, Mesija o kojem mi govorimo ima uvelike veliko značenje. On je Mesija koji će svoj život dati za spasenje ljudi. On po svom čovještvu pripada ljudima, ali ima svoje podrijetlo i poslanje od Boga. Prema židovskom shvaćanju Bog je slao spasitelje da oslobađaju njegov narod i tako se stvorio pojam kraljevski mesijanizam koji ima tri stupnja razvoja. Isus je ženu Samarijanku polako i postupno uvodio u pravo značenje pojma Mesije koji ima doći.

Na kraju žena doista spoznaje da je Isus očekivani Mesija koji nije kao dosadašnji mesije pisani malim slovom. Ona ga kao takvog ga priznaje i naviješta svome narodu te se tako preko nje događa Božja objava Samarijancima.

I. SOCIOLOŠKI POLOŽAJ ŽENE SAMARIJANKE

Da bismo mogli ući u dinamiku susreta Isusa i Samaritanke te potom pobliže istražiti njezin hod od sugovornice do svjedokinje, potrebno je na samom početku istaknuti osnovne elemente neophodne za razumijevanje socio-religioznog položaja žene Samaritanke. Stoga ćemo u prvom poglavlju prikazati čovjeka u Svetom pismu i kakav je položaj žene tadašnjeg vremena, a kakav je danas. Veoma je indikativan skok koji se dogodio u pogledu na žene i njihove uloge u društvu i njega treba imati na umu pri hodu od postmodernog k poimanju kakvo je obilježavalo Samariju 1. stoljeća. Zatim ćemo reći nešto o zemljopisnom položaju Samarije i njezinim stanovnicima te kakav je bio njihov odnos sa Židovima.

1. Čovjek u Svetom pismu

Da bismo mogli govoriti o ženi u Starom zavjetu, spomenut ćemo najprije nešto o pojmu čovjeka. Čovjek je stvoren na sliku Božju kao muško i žensko (Post 1,27). Pojam slika (hebr. celem) znači izrezanu, plastičnu sliku, sliku koja je slivena ili kip, ikonu.¹ To „u mentalitetu Istoka izražava prisutnost Božju. Bog stvara čovjeka da bude njegova prisutnost na zemlji.“² Čovjek je Božja prisutnost po svom postojanju, po svom životu i djelovanju (hebr. becelem – na svoju sliku). Čovjek nije Bog, nego samo slika, Božja prisutnost. On je biće na sliku Božju, a prava slika Božja je Krist (usp. 2 Kor 4,4; Heb 1,3; Kol 1,15). Čovjek je, dakle, sličan Bogu (usp. Post 1,26) po tome što je gospodar svega stvorenog i nastavlja djelo stvaranja te po plodnosti, rađanju. Čovjek također treba iskoristiti zakone i sile skrivene u prirodi da unaprijedi i dovrši djelo stvaranja, a ne da ga uništi. Muškarac i žena pozvani su da kao bića na sliku Božju zajednički dovršavaju Božje djelo stvaranja. Bez čovjeka stvaranje bi bilo nedovršeno. Kada kažemo da je čovjek biće na sliku Božju, u tome se krije nedokučivo dostojanstvo čovjeka. Da bi Bog objavio muškarcu dostojanstvo i poziv žene, postupa kao odličan psiholog tako što kaže da nije dobro da muško bude sam i da mu treba načiniti pomoć kao što je on. Žena, dakle, nije biće drugog reda kao što nije ni nekakvo božansko biće, nego je jednake naravi kao i muškarac. Njene karakteristike su ljubav, nježnost, osjećajnost dok su karakteristike muškarca razumsko, funkcionalno i plansko. To dvoje nadopunjuje se i stvara jednu

¹ Usp. C. TOMIĆ, *Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu*, u: CuS 8 (1973) 4, str. 300.

² *Isto*, str. 300.

cjelinu u kojoj jedno bez drugog ne može. Muškarac ženu treba prihvatiti kao osobu, a ne na razini seksualnosti ili pak na intelektualnoj ili gospodarskoj razini.³

2. Uloga žene u povijesti spasenja – žena u Starom zavjetu i židovstvu

„U dnevnom blagoslovu (*berakah*) židovski muškarac moli: »Blagoslovljen budi, Bože naš, jer me nisi učinio ni poganinom, ni ženom, ni neznaalicom«. Žena pak jednostavno moli: »Hvaljen budi, Gospodine, koji si me stvorio prema svojoj volji.« Muškarac mora ponijeti teret Zakona i sve što iz toga slijedi. Traži se za to »muškosti«, dok Bog prema ženi otkriva svoje smilovanje, a ne strogost svoje pravde. Zato ona i zahvaljuje Gospodinu što je stvorena takvom. U toj molitvi ne krije se zapostavljanje žene, kako bi to na prvi pogled izgledalo, već se pokazuje ženina nužna uloga u društvu, posebno u obiteljskom ognjištu. U Židova žena nije obvezna na javno bogoslužje iako je jednaka pred Bogom. Ona odlazi na bogoslužje svojim nutarnjim nagonom. Po prirodi je religiozna. Muškarac to mora neprestano postajati. To lijepo tumači neki rabin: Da bi muškarac Bogu služio, mora se neprestano na to poticati. Ne bi Bogu služio da mu Bog to nije naredio. Ženi nije potrebno da je netko na to sili. Spontano se otkriva Bogu.

No ni kod nje se to ne zbiva automatski, nego mora svoj »dar« slobodno prihvatiti, mora zalaganjem ostvarivati svoj religiozni intimni i intuitivni dar. Zato zahvaljuje Gospodinu što ju je takvu stvorio. Žena, iako nema udjela u javnom bogoslužju, ima svoju veliku »svećeničku« ulogu u obitelji, a to je u Izraelu prvo i posljednje svetište. Ona pali subotnju svijeću, pripravlja pashalnu večeru, stvara ozračje svetog u obitelji. To nam pokazuju i značajni izrazi koji govore o posebnoj Božjoj prisutnosti u Božjem narodu. Izrael govori o Bogu u muškom rodu, no kad želi izraziti Božju prisutnost, tada riječi postaju ženskog roda. Mudrost, posebna Božja prisutnost koja nas uvodi u Božji život, u hebrejskom je ženskog roda. Prisutnost Boga u hramu rabini nazivaju šekinah, sa ženskim značajkama. Isto je tako Božji ruah, davatelj života i karizmi, ženskog roda. Izrael kao zajednica, Božji narod, prikazan je kao Kći sionska, jeruzalemska, izraelska. Sve nam to govori kako u biblijskoj misli i objavljenoj religiji žena igra vrlo važnu ulogu. Bez nje kao i da nema Božje prisutnosti, što dolazi do vrhunca u otajstvu utjelovljenja: Sin Božji od »žene« bi rođen, od Marije Djevice.“⁴

³ Usp. C. TOMIĆ, *Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu*, str. 300.-302.

⁴ C. TOMIĆ, *Apostol Pavao i žena*, str. 414.-415.

3. Žena u Novom zavjetu

3.1. Krist

Pojavom Isusa Krista žena biva uzvišena i postavljena na prijestolje njezinog dostojanstva.⁵ Isus je riječima i djelima ženama dizao dostojanstvo i njihovu ulogu u širenju Kraljevstva Božjeg i Božje ljubavi. One su bile njegove učenice i služile su mu što se nije sviđalo Židovima i bili su protiv toga. Žene su postajale navjestiteljice Mesije i glasnici jer se njima Isus prvima ukazuje. Tome još možemo nadodati da je razlog Isusovog ukazanja prvo ženama upravo da im iskaže dostojanstvo jer žene su u to vrijeme bile niže od muškaraca pa ako se Isus ukazao ženama, to je onda zaista jedan od dokaza Isusovog uskrsnuća (usp. Mt 28,1.5-6; Mk 16,1-8). Ekleziologija kaže da su one dokaz zato što ženama tada nitko nije vjerovao, tj. njihova riječ nije ništa značila, a one su prve koje su dotrčale na Isusov grob i saznale da je uskrsnuo te budući da je to istina, one su, uz prazan grob koji je također dokaz, dokaz Isusova uskrsnuća. Krist je navješćivao Radosnu vijest koja svakog pojedinog čovjeka oslobađa i izaziva, nuka na duboku unutrašnju promjenu. On poziva čovjeka i nadilazi svaku razliku u spolu. Obraća se onima koje je društvo odbacilo, siromašnima i ženama i tako ruši sve predrasude o njima. Žene su bile Isusove slušateljice kojima se obraćao, vodio teološke razgovore i razjašnjavao poruku Radosne vijesti. Primjer toga imamo upravo u temi ovoga rada, Isusov razgovor sa Samarijankom, gdje je žena aktivna sugovornica, a ne samo pasivna slušateljica. Isus joj se očituje kao Mesija i po njoj se objavljuje Samarijancima. To čini jer žene u židovskom društvu nisu bile uvažene i nisu smjele svjedočiti, a Isus baš njih izabire za svjedoke. Važno je spomenuti glagol *slušati* na koji nam ukazuje sam Krist, a žene su znale posebno slušati. Tu imamo primjer sestara Marte i Marije (usp. Lk 10,38-42) od kojih jedna obavlja kućanske poslove dok druga sluša Isusov govor. Ovim primjerom Isus ne želi reći da ne treba obavljati kućanske poslove, nego naglašava da je važnije slušati Božju riječ (Lk 10,42).⁶

Kršćansko učenje o jednakosti ne znači brisanje spolova, jednakost identiteta, nego je to pozitivna jednakost koja nadopunjava i uzajamno obogaćuje na svim razinama.

⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Apostol Pavao i žena*, str. 406.-407.

⁶ Usp. LJ. MATKOVIĆ – VLAŠIĆ, *Žena u crkvenim strukturama jučer i danas*, u: CuS 12 (1977) 2, str. 132.

Ako se izgubi prirodna razlika između muškog i ženskog, onda žena gubi svoju izvornost i identitet.⁷

3.2. Pavao

Razmišljanja apostola Pavla o ženi nisu ni blizu razmišljanjima Židova i ostalih spomenutih naroda koja smo već naveli. Pavao ne misli da je žena niža od čovjeka. Kada govori da žena mora imati pokrivenu glavu tj. kosu dok muževi i djeca ne, razlog tomu je što kosa znači nešto intimno, čuva stidljivost i žena svoju kosu otkriva samo pred svojim mužem. Ona koja otkrije svoju kosu na ulici smatra se bludnicom. Nepokrivena je žena nečista. Veo i kosa dolikuju ženama, kosa je ženi dika i čast je nositi dugu kosu dok je kratka i ošišana kosa sramota. Žene bludnice hodaju kratko ošišane i otkrivene glave (usp. 1 Kor 11,1-16). Pavao nam donosi nešto poput ljestvice vrednota, a to je: Bog – Krist – muž – žena. „*Mužu je glava Krist, glava ženi muž, a glava Kristu Bog.*“ (1 Kor 11,3). Izraz *glava* (grč. *kefale*) označava autoritet i vlast. Glava čovjeka, Krist, označava bezdan između čovjštva i božanstva kojeg ispunjava sam Krist. Izraz da je *muž glava ženi* zvuči kao da je žena niža od muža, no nije tako. Ona se mužu pokorava i njemu je upravljena jer je Bog mužu dao vlast, ne pokorava mu se zbog poniženja. Apostol ovdje ne misli samo na odnos muž-žena, nego općenito na odnos između muškarca i žene, misli se na odnos jednakosti i ljubavi. Taj odnos se mora uklopiti u novo stvaranje koje počinje s Kristom.⁸ Čovjek je stvoren na sliku Božju i čovjek je muško i žensko (usp. Post 1,27) te kao takav ostvaruje prisutnost Božju na zemlji i gospodar je prirode i života (no ne apsolutni). On nastavlja djelo stvaranja koje je Božje djelo, a ne njegovo. I zato su muško i žensko ravnopravni i ne mogu jedno bez drugog jer svatko ima nešto svoje što drugi nema i tako se nadopunjuju.⁹ Oboje su jednaki i imaju jednako dostojanstvo u društvenom, religioznom i naravnom području života. Pavao dopušta ženama da mole i prorokuju, ali to moraju činiti onako kako priliči, pokriveno glave i dostojno, no nije im dopušteno moliti u skupu vjernika. Također i u poganskom svijetu žene su bile isključene iz nekih javnih čina. „U Crkvi žena nije maloljetna, ona ima punu vlast da može i smije »moliti i prorokovati«. Znak je toga veo koji nosi. Žena, dok »moli ili prorokuje«, pokriva glavu. Žena nosi kosu kako je običaj žena u Pavlovo vrijeme. Jednako nosi i prijevjes

⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Apostol Pavao i žena*, str. 414.

⁸ Usp. C. TOMIĆ, *Isto*, str. 408.

⁹ Usp. C. TOMIĆ, *Isto*, str. 407.-408.

(usp. 2 Kor 3,13) jer je to običaj Crkve Božje u Palestini i u Siriji. Ujedno je znak vlasti, autoriteta, sposobnosti.¹⁰ Nadalje, „apostol ženama dopušta »moliti« i »proricati« u liturgiji (1 Kor 11,5). Karizma proroštva ne uključuje prezbiterijalno posvećenje, a nije ni trajna. Zabranjuje službenu pouku (didaskalei) u liturgijskoj zajednici, koja je vezana uz hijerarhijsku službu“.¹¹ Pavao će reći da je žena izjednačena mužu i to donosi u poslanici Korinćanima dok govori o obiteljskom životu (1 Kor 7,3). Židovski pogled na ženu, naprotiv, nije takav jer po njima je žena podložna mužu i tome još doprinosi sustav poligamije, ali ni poslije, kada vlada monogamija, situacija se ne mijenja. Žena nije mogla otpustiti muža dok je on to mogao njoj učiniti.¹² Iako i Kol 3,18 i Ef 5,22 govore o podložnosti žene mužu, razlika je u shvaćanju. Ne radi se o superiornosti naravi i dostojanstva nego je svaka stvarnost u svom redu hijerarhizirana. Ako u obitelj stavimo evanđeoski kvasac, autoritet će postati služenje, a ne tiranija i despotizam.¹³ „Pavao je dobro poznao njihovo učenje i njihovo tumačenje Biblije. No u svjetlu Kristovu, u sjaju objave pred Damaskom, on otkriva istinsku vrednotu žene i njenu nenadoknadivu ulogu u svijetu i u povijesti spasenja. Pavao je kao i Krist istinski branilac prava i dostojanstva žene, njezin izbavitelj od svih i svakovrsnih otuđenja koja se često kriju pod lozinkom borbe za emancipaciju žene. Samo kad uočimo ukupno Pavlovo učenje, otkrivamo njegovu istinsku misao. Kristovu misao o dostojanstvu žene i njezinoj ulozi u životu Crkve i naroda, a ta je misao vrlo uzvišena, posebno u današnjem vremenu kojem je toliko potrebna žena kakvu nam oslikava Pavao u svojim poslanicama, žena ispunjena Kristovom milošću, koja će unositi uvijek novo, svježije, životvorno svjetlo, radost, sreću u današnjeg čovjeka koji je ugrožen tolikim strahovima i beznađima.“¹⁴ Važno je spomenuti da u prvoj Crkvi postoji plejada žena koje se ne boje naviještati Evanđelje ni biti mučene zbog imena Kristova. Primjerice Feba (Rim 16,2), bračni par Priska i Akvila (Rim 16,3), Junija...¹⁵

¹⁰ C. TOMIĆ, *Apostol Pavao i žena*, str. 410.

¹¹ C. TOMIĆ, *Isto*, str. 413.

¹² Usp. C. TOMIĆ, *Isto*, str. 410.

¹³ Usp. C. TOMIĆ, *Isto*, str. 408.

¹⁴ C. TOMIĆ, *Isto*, str. 411.

¹⁵ Usp. C. TOMIĆ, *Isto*, str. 413.

3.3. „Marija – novi lik (biblijske) žene“

Žene su bile pozvane na jednako nasljedovanje Isusa kao i učenici, barem koliko je bilo moguće u tadašnjem društvu. Iako je tada bila nezamisliva tolika prisnost i blizina sa ženama, Isus ih prihvaća među one koji ga slijede. One nisu mogle kao učenici naviještati, ali su bile prisutne kad su Isus i njegovi učenici naviještali kraljevstvo Božje te su pomagale Isusu u tom djelovanju.¹⁶ „Značenje žena za povijest spasenja najbolje dolazi do izražaja u povijesti Isusova djetinjstva. U Marijinu hvalospjevu Veliča opisan je zaokret koji se dogodio izborom Marije za majku Mesijinu.“¹⁷ Žene u povijesti Isusovog djetinjstva i kasnije koje ga prate vrlo su značajne. Tako imamo Elizabetu, majku Ivana Krstitelja, proročicu Anu, žene koje ga prate na križnom putu, njihovo svjedočanstvo o uskrsnuću koje smatramo dokazima uskrsnuća uz prazan grob.¹⁸ Kao što su spomenute žene Novoga zavjeta imale veliku ulogu u povijesti spasenja, također su nam od velike važnosti i žene Staroga zavjeta poput Judite koja je spasila svoj narod odrubivši glavu Holofernu (usp. Jdt 13), zatim Sara, žena Abrahamova koja je rodila Izaka te mnoge druge žene koje ćemo spomenuti u narednom odlomku.

3.3.1. Poveznica Eve i Marije

Iako je žena u raju bila povod grijehu, ona je sada spasiteljica. Ona je na neki način spasiteljica jer po njoj i njenom potomstvu Bog najavljuje pobjedu nad zlom i grijehom.¹⁹ Imamo nekoliko žena u Bibliji koje su važne u povijesti spasenja jer su rađale nosioce obećanja (Sara, Rebeka, Rahela) te koje su bile junakinje u spašavanju svoga naroda (Judita, Betulija, Debora). Žena je znak mudrosti i znak Božjih siromaha. U tajni Marije otkriva nam se i pokazuje pravo dostojanstvo žene i njen poziv te uloga žene u djelu spasenja.²⁰ Iz toga zaključujemo da Bog bira malene i neznatne ljude po kojima će se proslaviti Njegovo ime i po kojima čini velike stvari. Bog ne gleda kao što gleda čovjek. Onim, tko je malen i nemoćan u ljudskim očima, Bog se posluži kako bismo shvatili Božju veličinu i moć jer kad sam slab, onda sam jak (2 Kor 12,10). Molitva pobožnog Židova glasi ovako: „Blagoslovljen budi, Bože naš, jer me nisi učinio ni poganimom ni ženom, ni nezalicom!“, a molitva žene ovako: „Hvaljen budi, Gospode,

¹⁶ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri Evandjelja*, KS, Zagreb, 1997., str. 205.

¹⁷ R. SCHNACKENBURG, *Isto*, str. 205.-206.

¹⁸ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Isto*, str. 206.

¹⁹ Usp. C. TOMIĆ, *Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu*, str. 302.

²⁰ Usp. C. TOMIĆ, *Isto*, str. 302.-303.

koji si me stvorio prema svojoj volji.“²¹ Žene su te koje su išle za Isusom, šutjele i promišljale o tajnama vjere, pratile su ga. Kao primjer navodimo Mariju Magdalenu, Martu i Mariju, ženu Samarijanku, Isusovu Majku. One su aktivne u evangelizaciji i djelu spasenja.²²

3.3.2. Dostojanstvo žene i njen poziv u liku Blažene Djevice Marije

Marija je žena koja će roditi pobjednika grijeha, smrti te konačno sotone. Ona je žena o kojoj govore proroci (Izaija, Mihej, Hošea, Sefanija, Danijel) i evanđelisti (Matej, Luka). Nije nekakvo božansko biće niti idealna vječna žena, nego prava žena izabrana od same vječnosti da bude majka Sina Božjega. Ona je, dakle, prvi i savršen plod milosti utjelovljenja i otkupljenja. Marija je aktivno surađivala s Bogom u djelu spasenja, a ne pasivno. Ona je ta koja je povezana sa svojim Sinom koji uslišava njene molbe (npr. čudo u Kani). Ovo možemo povezati s mislima sveca Ljudevita Monfortskog koji u svojoj knjižici *Rasprava o pravoj pobožnosti prema Presvetoj Djevici Mariji* donosi mnoge misli o Mariji pa tako i to da Isus neće odbiti molitve svoje Majke i zato je to velika stvar. Ona je naša zagovornica i posrednica i Bog želi da Mu se obraćamo preko nje.

Žena je majka Mesije što je važno napomenuti jer ćemo o mesijanizmu govoriti u trećem dijelu ovoga rada (kako je žena, Isusova sugovornica Samarijanka, postala njegova navjestiteljica). Žena je važna u naravnom redu u društvu i u nadnaravnom redu. Gledajući naravni red, ako je žena odsutna, a prevelik naglasak stavljen na muški element, društvo je ratoborno i nehumano, bez osjećaja i ljubavi. Zato je potrebna harmonija u društvu, da budu i muškarac i žena prisutni bez ikakvih odvajanja ili isticanja jednog ili drugog. Tako je i u nadnaravnom redu važna ženska prisutnost, ženski element u Crkvi i za to nam je najbolji primjer i uzor Blažena Djevica Marija po svojoj ljubavi i služenju, predanju i darivanju. Problem koji se javlja i na što nas oštro upozorava apostol Pavao nezdrava je emancipacija žena koja ide za tim da se žena poistovjeti s muškarcem i tako uništi pravi napredak i sklad u crkvenoj zajednici i društvu uopće. Kasnije u tekstu reći ćemo nešto i o temi emancipacije.²³ „Žena u biblijskoj poruci nije neki akcident muškog spola, promašen čovjek, bezvrijedan predmet, nego osoba, iste naravi i iste sudbine kao i muž, suodgovorna za razvoj svijeta i za izgradnju boljeg, ljepšeg ljudskijeg društva, koje

²¹ C. TOMIĆ, *Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu*, str. 303.

²² Usp. C. TOMIĆ, *Isto*, str. 305.

²³ Usp. C. TOMIĆ, *Isto*, str. 303.-306.

će odražavati Božju sliku. U Djevici Mariji žena dostiže vrhunac i svoje vrednote i dostojanstva, shvaća jasnije svoj poziv u djelu spasenja, svoju uzvišenu ulogu u širenju Božjeg kraljevstva.²⁴ Prema svemu rečenom možemo zaključiti da je žena u Bibliji svuda prisutna. Ona je ta koja otkriva vrednote vjere, koja moli i naviješta Mesiju. Ona donosi toplinu i nježnost, smirenost i poslušnost, ali onu poniznu i pravu poslušnost, a ne poslušnost zato što mora slušati i zato što joj netko naređuje.

4. Žena u Crkvi kroz povijest

4.1. Služba žene u Crkvi

Ovdje nas zanima služba žena u Crkvi. U prvoj Crkvi postojao je red udovica (usp. 1 Tim 5,9) koje su radile poslove materijalne naravi²⁵, a u 3. stoljeću taj red udovica gubi važnost i zamjenjuju ga đakonise koje mogu stajati uz oltar, između đakona i subđakona. One su se bavile karitativnim poslovima i dušobrižništvom, posebno sa ženama. Spominju se sve do 11. stoljeća. Kad je đakonat iščeznuo, poglavarice pojedinih redova imale su visoku vlast u Crkvi i nosile su čak biskupski štap i mitru. Neke od njih upravljale su muškim i ženskim samostanima kao na primjer u Francuskoj, Italiji i Španjolskoj. Drugi vatikanski koncil zatvorio crkvene je strukture za žene.²⁶ Prva Crkva dopuštala je ženama vršiti proročku službu. Proricati znači govoriti ljudima, uzdizati ih, opominjati i tješiti, navješćivati Božju riječ. Žene su, dakle, u korintskoj Crkvi navješćivale riječ Božju pokrivene glave kako nam to sam Pavao svjedoči (usp. 1 Kor 11,5). Što se tiče apostola Pavla, mnogi su ga prozvali i smatrali ženomrscem što nije točno jer sveti je Pavao odobravao da mole i prorokuju te je i sam razgovarao s njima o vjeri.²⁷ Danas je aktualno pitanje ređenja žena i tu se vode žustre rasprave, stoga je pritisak na Svetu Stolicu sve veći. Sve više žene primaju razne odgovornosti u Crkvi. Primjerice, u Kosta Rici, Zairu i Ugandi žene vrše funkcije skoro kao svećenici, samo što ne ispovijedaju i ne slave euharistiju. U Belgiji žena je izabrana za člana biskupskog vijeća, a u sjevernoj Francuskoj jedna redovnica daje sakrament bolesnika u bolnici u kojoj radi. One su danas u crkvenim strukturama prisutne na način da sudjeluju na raznim župnim i pastoralnim

²⁴ C. TOMIĆ, *Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu*, str. 306.

²⁵ Usp. LJ. MATKOVIĆ – VLAŠIĆ, *Žena u crkvenim strukturama jučer i danas*, str. 134.

²⁶ Usp. LJ. MATKOVIĆ – VLAŠIĆ, *Isto*, str. 134.-135.

²⁷ *Isto*.

vijećima. Nema navješćivanja Evandjelja Kristovog tamo gdje je žena podcijenjena i ponižavana ili pak idealizirana.²⁸

4.2. Žena u Katoličkoj crkvi danas

Danas će mnogi reći da je katolička religija ženska religija jer naše Crkve ispunjavaju žene, pobožnosti su previše osjećajne, a premalo racionalne. S druge strane neki će reći da ženi nije mjesto u javnom bogoslužju, hodočašćima, blagdanskim svečanostima. Ako pak i dođe, mjesto joj je iza muškaraca, otraga. Prisutne su dvije krajnosti kada se radi o dostojanstvu žene. Prva je da se na ženu gleda kao na božicu, božansko biće, a druga je da se na nju gleda kao na manjkavog čovjeka i pogrešku naravi.²⁹

4.3. Emancipacija žene

4.3.1. Pozitivne strane emancipacije žene

Emancipacija³⁰ je pojam rimskog prava. U rimskom svijetu je značio pravni čin kojim je pater familias otpuštao sina iz svoje gospodarske vlasti. Kao i kod procesa oslobođenja roba, otac je formalno tri puta prodavao sina strancu i opet ga otkupio. Tako je sin dobio emancipaciju i bivao slobodan, tj. bio je gospodar na vlastitom imanju, a onaj sin koji nije dobio emancipaciju nije mogao samostalno gospodariti porodicom i imovinom. Naime, on je imao sva prava rimskog građanina samo je bio neemancipiran. Emancipacijom, sin je izjednačen s ocem i onima koji su pater familias te je njegov status promijenjen premda nije bio rob. Rimljani su prihvatili grčku tradiciju u kojoj je bit pojedinca da živi kako želi, tj. da bude slobodan, osim robova. Pravno značenje pojma »emancipacija« prevladava do kraja 18. stoljeća. Novovjekovno značenja pojma emancipacije je oslobođenje od duhovnog, socijalnog i političkog tutorstva, ovisnosti i potlačenosti.³¹ Tako se javlja i emancipacija žena koja ima svoje dobre i loše strane. Pozitivna strana emancipacije žene je to što se žena uspjela probiti na društveno-političku

²⁸ Usp. LJ. MATKOVIĆ – VLAŠIĆ, *Žena u crkvenim strukturama jučer i danas*, str. 132.-137.

²⁹ Usp. C. TOMIĆ, *Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu*, str. 300.

³⁰ Emancipacija (emancipatio, onis, lat., otpuštanje sina iz očinske vlasti; ustupanje (zemljišta); e-mancipo, otpustiti iz očinske vlasti; ustupiti, predati, prepustiti, e manu capere - pustiti iz ruke, prodati (osobito zemlju), otuđiti, osloboditi) - oslobođenje od zavisnosti, potčinjenosti, ugnjetavanja; dobivanje samostalnosti

³¹ Usp. I. PRPIĆ, *Emancipacija*, Politička misao, XXIV (1987) 4, str. 13.-15.

scenu (ministrice, predsjednice) kao na primjer Margaret Thatcher, zatim na znanstveno-eksperimentalnom području Valentina Tereškova kao prva žena u svemiru, u sportskim aktivnostima Blankers Kün kao najbolja atletičarka te u vjerskim skupovima kao na primjer III. svjetski kongres o apostolatu laika.

4.3.2. Negativne strane emancipacije žene

Negativna strana emancipacije žene je to što žena počinje bježati od obiteljskog ognjišta zbog raznih društvenih obaveza koje je prihvatila. Zanimljivo, što je društvo primitivnije to je podrška ženi za emancipaciju veća, štoviše, društvo ne samo da joj daje podršku, nego i nameće stanovite forme vladanja.³² „Bijegom od majčinstva kao osnovne težnje svojega bića, ne bježi li žena i majka, svjesno ili nesvjesno, i od same sebe, postavljajući na taj način pitanje vlastitog identiteta?“³³ „Prihvaćajući radno mjesto bez obzira na motivaciju, koja može biti i jest u velikom postotku prihvatljiva, ona i dalje ostaje žena i majka, ali sad još nezadovoljnija i u sebi iskompleksiranija, jer kao ograničeno biće ne može potpuno zadovoljiti na trostrukom kolosijeku: kao žena, majka i radnica-službenica na radnom mjestu, što u njoj stvara napetosti i nerveze, jer se nitko ne zadovoljava polovičnošću i površnošću, pa često dolazi do katastrofalnih posljedica, loma bračne veze, čega je prva žrtva ona i djeca ako ih ima.“³⁴ Žena je i radno diskriminirana jer njezin rad nije cijenjen kao rad muškarca. Takva žena, koja se „odrekla“ svog poslanja kao žene i majke, postaje razočarana i frustrirana jer je pošla za onim što u njoj ostavlja nezadovoljstvo i prazninu. Ona više nije ta koja gradi i čuva obiteljsko zajedništvo u kojem vladaju ljubav, mir, toplina doma, gdje će svatko poželjeti doći i biti, posebno djeca, nego je psihički i fizički iscrpljena jer je uz ulogu majke i žene još predana i poslu za koji prima plaću. Uz takve uvjete življenja koji iziskuju maksimalno davanje na svim područjima, ona nema potrebnu snagu i volju da održi zdrave, normalne i duboke odnose u obitelji koji će izgrađivati tu obitelj i biti njoj na korist. Nije čudno što djeca i mladi bježe od obiteljskog ognjišta kad je obitelj ranjena. Žena zbog upravo navedenog stanja stresa i napetosti izazvanih prevelikim obavezama, ne može posvetiti pažnju djetetu te mu dati ljubav koja se ničim ne može nadoknaditi. U takvim situacijama

³² Usp. D. LJUBIČIĆ, *Žena u Crkvi i društvu*, u: CuS 16 (1981) 1, str. 60.-62.

³³ D. LJUBIČIĆ, *Žena u Crkvi i društvu*, str. 62.

³⁴ *Isto*.

ona poseže za rješenjima poput vrtića, dnevnog boravka u školi, jaslicama ili pak plaća nepoznatim osobama da čuvaju i odgajaju dijete (dadiljama).³⁵

4.4. Žena u djelovanju Crkve

Danas je aktualno pitanje, posebno u feminističkim krugovima, o svećeništvu žena. Krist se utjelovio kao muškarac, no to ne znači da je muško u prednosti nad ženom, nego je ovdje riječ o Božjem spasiteljskom naumu. Prezbitar je predstavnik Krista i to fizički. On je *drugi Krist*. To se odražava u Euharistiji koja uprisutnjuje sklapanje Novog saveza Isusa Krista s Crkvom i zato onaj koji predstavlja Krista i nastavlja njegovo djelo mora biti muškarac. To nam ne govori da je muško na višem stupnju, nego se samo radi o različitom služenju i poslanju. Ako bi se dopustilo žensko svećenstvo i maknule sve razlike između muža i žene, to bi za ženu bilo pogubno i poražavajuće jer bi ona izgubila svoj identitet, čar, dostojanstvo. To bi jednostavno bilo samouništenje žene. Žensko svećeništvo javlja se tamo gdje se ne želi ništa znati o tajni žene, njenom dostojanstvu i intimi. Današnja kriza u svijetu i Crkvi javlja se upravo zbog nepoznavanja ili površnog gledanja na ženu.³⁶

5. Odnos Židova i Samaritanaca

5.1. Zemljopisni položaj Samarije

Samarija se nalazi između Galileje i Judeje, a sam naziv dolazi od osobnog imena Šemer. Naime, judejski kralj Omri kupio je brdo od Šemera, sagradio grad i nazvao ga po vlasniku – Samarija. Sveto pismo te krajeve spominje još i pod nazivom Efrajimova gora te Izraelsko gorje. Premda je tu prolazio puno kraći put od Nazareta do Jeruzalema, zbog neprijateljskog odnosa između Židova i Samaritanaca, mnogi Židovi izbjegavali su taj put i išli duljim, sigurnijim putem koji je išao skroz uz rijeku Jordan do Jerihona i onda do Jeruzalema. Isus je također koristio taj dulji put tako da nema puno zgoda i događaja koje govore o Isusovom boravku u Samariji.³⁷ Danas cesta iz Jeruzalema vodi u Šekem i Samariju.³⁸ Samarija (hebr. Šomron) bila je glavni grad sjevernog izraelskog kraljevstva koje je utemeljio kralj Omri (886. – 657. prije Krista), a koje je izgradio njegov sin Ahab.

³⁵ Usp. D. LJUBIČIĆ, *Žena u Crkvi i društvu*, str. 62.-64.

³⁶ Usp. C. TOMIĆ, *Apostol Pavao i žena*, str. 415.-416.

³⁷ Usp. D. TOMAŠEVIĆ, *Sveta Zemlja. Povijesno – duhovni vodič*, GK, Zagreb, 2010., str. 126.

³⁸ Usp. C. TOMIĆ, *Putopisi: Samarija*, u: Ver 11 (1972) 7, str. 198.

Godine 722. Asirija je razorila grad Samariju, ali su je Židovi poslije opet obnovili. Nije dugo prošlo i opet je uništena dok ju kralj Herod nije obnovio, proširio i promijenio joj ime u Sebasta što znači Augusta. To je učinio u čast cara Augusta.³⁹

Za razliku od Judejskog gorja čija su brda kamenita, Efrajimsko gorje bogato je dolinama koje su natopljene vodom i brežuljcima. Ti brežuljci puni su stada crnih koza, ovaca, magaraca i deva te im pružaju vrlo dobre ispaše. Još od starih vremena tu prolazi vrlo važan trgovački put i taj put spaja Egipat sa Sirijom i Mezopotamijom. Tim je putem prolazio i Abraham te podizao šatore. Put u Šekem vodi nas pokraj mjesta posvećenih biblijskim događajima. Tako prolazimo i pokraj svetišta Betel gdje je Abraham razapeo šator i podigao drugi oltar u Svetoj zemlji. U doba sudaca Betel je hodočasničko mjesto te vjerski i politički centar. Kad je Jeroboam na tom mjestu podigao zlatno tele, Betel postaje mjesto odbojnosti i pada u zaborav. Tridesetak kilometara dalje susrećemo grad Šilo koji postaje duhovno središte izraelskih plemena u vrijeme sudaca. Tu se nalazio sveti šator u kojem je odrastao veliki prorok i posljednji sudac Samuel.⁴⁰

Idući dalje, stižemo do Šekema, prvog grada koji je Abraham na svom putu iz Harana susreo u svetoj zemlji i u blizini, kod hrasta Mamre, podiže prvi žrtvenik te prima Božje obećanje. U tom obećanju stoji da će Bog ovu zemlju dati njegovom potomstvu (Post 18,1-10; 15,1-20). Isto tako patrijarh Jakov na svom povratku iz Harana podiže svoj šator i žrtvenik te ga naziva El što znači Bog Izraelov. Jakov je iskopao zdenac iz kojeg je pio on, njegovi sinovi i njegova stoka. Taj će zdenac odigrati veliku ulogu u našoj temi susreta dvaju likova iz čijeg razgovora mnogo toga doznajemo. Ondje, u Šekemu, Jakov je imao svoje imanje koje je ostavio svom najdražem sinu Josipu. Kralj Šekema u to doba je bio vrlo moćan te kralj grada Megida⁴¹ moli faraona da ga zaštiti od kralja Šekema. Kralj Šekema brani se pred faraonom kako zna i umije da dobije što želi.⁴² Naime, Megido je stara tvrđava koja ima veliku strategijsku važnost jer je sagrađena na odličnom položaju.⁴³

³⁹ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, KS, Zagreb, 1992., str. 45.

⁴⁰ Usp. C. TOMIĆ, *Putopisi: Samarija*, str. 198.

⁴¹ Važan i dobro utvrđen grad što se vidi iz natpisa Tutmesa III (1502.-1448.). Njegovo osvajanje vrijedi više od osvajanja tisuću gradova.

⁴² Usp. C. TOMIĆ, *Putopisi: Samarija*, str. 198.

⁴³ Usp. A. REBIĆ, *Biblijske starine*, str. 45.

5.2. Kratka povijest Samarijanaca

Gerizim i Ebal dva su najpoznatija brda u Samariji. U dolini između ta dva brda Jošua je skupio sva plemena Izraela, u sredinu je postavio Kovčeg Saveza, a onda navijestio „blagoslove“ za one koji su se pridržavali zapovijedi i „prokletstva“ za one koji se nisu pridržavali zapovijedi (Pnz 27; Jš 8,30-35).⁴⁴ U dolinu između ta dva najviša brda Efrajimskog gorja (Gerizima koji je visok 881 metara i Ebala koji je visok 940 metara) Jošua sakuplja sav Izrael (starješine, sudce i narodne glavare). Spomenuta brda poslužila su kao prirodni amfiteatar jer na njih su se popela izraelska plemena, šest s jedne strane i šest s druge. U sredini te doline postavljen je Kovčeg saveza, mjesto Božje prisutnosti. Kao što smo već prethodno naveli, ondje su se izgovarali blagoslovi i prokletstva (usp. Pnz 27,11-26) i to na sljedeći način. Leviti su se okrenuli prvo prema brdu Gerizimu i izgovarali blagoslove zapisane u Knjizi zakona, a plemena su odgovarala riječju amen. Zatim su se leviti okrenuli prema Ebalu i izgovarali prokletstva, a plemena su ogovala također riječju amen. Potom je Jošua na gori Ebalu podigao žrtvenik Bogu i prinio žrtve paljenice i pričesnice kao što je zapovjedbno od sluge Jahvinog Mojsija (usp. Pnz 27,1-11). Značenje grada Šekema gubi se u povijesti i grad pada u zaborav kad je prijestolnica prešla prvo u grad Tirsu pa onda u Samariju.⁴⁵

Naziv Gerizim (arapski *Gebel et – Tur*) potječe od vremena raskola između Samarijanaca i Židova i znači Sveto brdo. Kada su se Židovi vratili iz Babilonskog sužanjstva, nisu više gledali na Samarijanca kao dio izabranog naroda. Asirski kralj u te krajeve doveo razne narode te su Samarijanci uglavnom bili mješavina Izraelaca i tih naroda. Samarijanci su uz Mojsijev zakon obdržavali i mnoge druge stvari koje su bile idolatrijske. Kada su Židovi gradili Hram, Samarijanci su im ponudili pomoć, no ovi su je odbili i Samarijanci su im to jako zamjerali (usp. Ezer 4,1-5). Zbog toga je došlo do raskola i potpuno su se odvojili od Židova te sagradili svoj hram na brdu Gerizimu. Ivan Hirkan je 128. godine prije Krista razorio taj hram.⁴⁶ „Nakon razorenja njihovog hrama jaz između Židova i Samarijanaca još se više produbio. Samarijanci su i dalje na Gerizimu slavili Pashu, klali životinje i žrtvovali Jahvi. Čine oni to još i danas (ima ih tek oko 400).“⁴⁷ S druge strane, Židovi su mrzili Samarijanca i nastojali izbjeći svaki doticaj s

44 Usp. D. TOMAŠEVIĆ, *Sveta Zemlja. Povijesno-duhovni vodič*, str. 130.

45 Usp. C. TOMIĆ, *Samarija*, str. 198.-199.

46 Usp. D. TOMAŠEVIĆ, *Sveta Zemlja. Povijesno – duhovni vodič*, str. 130.

47 A. REBIĆ, *Vodič po Svetoj zemlji*, KS, Zagreb, 1983., str. 88.

njima.⁴⁸ Tako se pobožni Židov trebao strogo čuvati i kloniti svakog dodira s nečistim, a posebno se trebao uzdržavati od traženja jela.⁴⁹ Zanimljivo je da su Židovi nazivali Samarijancem onoga koga bi htjeli uvrijediti. To je bio pogrdan naziv.⁵⁰ Neprijateljstvo i nesnošljivost između Židova i Samarijanaca seže još od „samaritanskog raskola“ koji je nastao iz pobune protiv prestroge židovske reforme. Ona je dovela te dvije strane do nepomirljivog neprijateljstva.⁵¹ „Neprijateljstvo između Židova i Samarijanaca datira od podjele na sjeverno i južno kraljevstvo, koje je nastalo stupanjem na prijestolje Jeroboama I. 931. pr. Kr., pa sve do ropstva sjevernih plemena 723./22. pr. Kr. Asirci su deportirali mnoge Izraelce, a na njihovo mjesto doveli razne neznabožačke narode iz drugih osvojenih provincija (2 Kr 17,24). Ovi su narodi sa sobom donijeli svoje neznabožačke bogove. Kad je na ove doseljenike došla nevolja, Asirci su im praznovjerno poslali jednog izraelskog svećenika da ih upozna s Bogom te zemlje. Miješanje Izraelaca, koji su ostali u zemlji, s neznabožačkim doseljenicima ogledala se i u mješavini religije, dijelom u štovanju Jahve, a dijelom u neznabožačkim obredima. Kad su se Židovi iz Babilonije vratili u Judeju, ovakva situacija na području religije predstavljala je ozbiljan razlog za mržnju prema Samarijancima. Gotovo odmah po povratku došlo je do trzavica između ovih dvaju naroda (vidi Ezra 4; Neh 4. i 5. poglavlje). Samarijanci su ometali obnovu židovskih gradova, a kad su ponudili savez i pomoć pri ponovnom podizanju njihovog hrama, Židovi su ih odbili. Samarijanci su na gori Gerizimu, kao opoziciju Hramu u Jeruzalemu podigli svoj vlastiti hram jer nisu htjeli prihvatiti Jeruzalem kao središte obreda i štovanja. Stoga nije bilo nade da bi se uklonilo utvrđeno neprijateljstvo. Tijekom borbe Makabejaca, Samarijanci su surađivali s Antiohom Epifanom (vidi Dn 11,14). Između ovih dvaju naroda nije bilo društvenog kontakta (Neh 2–6; Iv 4,9).“⁵²

„Najsvetije mjesto u ovom kraju je Jakovljevo zdenac.“⁵³ Danas grčki monah ovdje vrlo rado prima hodočasnike i vodi ih cvjetnim parkom u nedovršenu baziliku sve do bunara. Dječak Arapin koji se tamo nalazi nudi svakom hladnu vodu iz bunara (dubok 30 metara). I sam Isus sjeo je umoran i žedan na taj bunar i susreo Samarijanku s kojom započinje razgovor o vodi života. Živa voda naj snažnija je slika nečeg životnog za čim teži cijelo naše biće te voda ima vrlo važno značenje posebno u suhoj Palestini. Čovjek

48 Usp. D. TOMAŠEVIĆ, *Sveta Zemlja. Povijesno – duhovni vodič*, str. 130.

49 Usp. M. CRVENKA, *Svetopisamske žene*, Marija, Split, 1997., str. 214.

50 Usp. A. REBIĆ, *Vodič po Svetoj zemlji*, str. 88.

51 Usp. M. CRVENKA, *Svetopisamske žene*, str. 214.

⁵² F. H. YOST: Židovi prvog kršćanskog stoljeća - *Biblijski pogledi*, 13 (1), 3-40 (2005.), str.5.

⁵³ C. TOMIĆ, *Samarija*, str. 199.

žeda za ljepotom, istinom, slobodom, dobrotom, vječnim životom i nemiran je dok ne nađe pravi izvor vode. Blaženi su oni koji dođu do te žive vode i utaže svoju žeđ, a tako i sami za druge koji su žedni i lutaju, tumaraju, postaju izvor vode koji struji u život vječni.⁵⁴

Treba znati razlikovati grad Samariju i pokrajinu Samariju. Grad Samarija je postao sinonim za Sjeverno kraljevstvo, kao što je i Jeruzalem sinonim za Južno kraljevstvo. Herod Veliki je iz ruševina podigao i obnovio grad Samariju koji je bio glavni grad pokrajine Samarije (nalazila se sjeverno od Judeje⁵⁵) i nazvao ga Sebasta⁵⁶ u čast Augusta. To je učinio da bi pokazao svoju moć i povećao ugled u nežidovskim gradovima svog kraljevstva. Inače, grčka riječ *sebastos* znači isto što i latinska riječ *augustus*, uzvišeni.⁵⁷ Stanovnici toga grada bili su velikim dijelom pogani. U zadnjem stoljeću prije Krista Samarijancima su se nazivali i stanovnici pokrajine Samarije i pripadnici posebnog izraelskog religioznog ogranka sa svojim središtem na Gerizimu.⁵⁸ Dakle, žena Samarijanka je izraz koji označava pripadnicu stanovništva koje je obitavalo na tom području, a ne stanovnicu grada Samarije.⁵⁹

Samariju je izgradio kralj Omri i njegov sin Ahab u 9. stoljeću prije Krista i ona je bila među najutvrđenijim gradovima na Starom istoku. Godine 725. prije Krista Asirija ju je počela opsjedati i trebalo joj je tri godine da ju osvoji. Zajedno sa Samarijom propalo je i sjeverno kraljevstvo.⁶⁰ Izraelski kralj Omri oko 880. godine gradi novu prijestolnicu na brdu Šemron (10 kilometara sjeverozapadno od Šekema, brdo je dugo 2100 metara, široko 900 metara i visoko 433 metara) koje je kupio od Šemera i nazvao ga Samarija. Samarija ima prirodni položaj da kontrolira, kako smo već naveli, poznati trgovački put koji prolazi dolinom i spaja Siriju i Mezopotamiju s Egiptom.⁶¹ „Ahab i Jeroboam II raskošno je ukrase »kućama bjelokosnim«, ljetnikovcima i zimskim dvorovima. Postaje grad raskoši, ljepote i zlata. Ali i nepravde, razvrata i idolopoklonstva. Izabela, kćerka sidonskoga kralja i žena Ahaba, uvodi u Samariju razbludni kult Baala i Ašere. Diže mu hram i bludilište. Stotine svećenika Baalovih hrane se za kraljevskim stolom, dok se

⁵⁴ Usp. C. TOMIĆ, *Samarija*, str. 199.

⁵⁵ Usp. Dj 1,8; 8,4

⁵⁶ Usp. A. POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme. Povijesno-političko i religiozno-kulturno okruženje*, KS, Zagreb, 2007., str. 46.

⁵⁷ Usp. A. POPOVIĆ, *Isto*, str. 76.

⁵⁸ Usp. A. POPOVIĆ, *Isto*, str. 46.

⁵⁹ Usp. L. MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, Dobra vest, Novi Sad, 1988., str. 202.

⁶⁰ Usp. A. REBIĆ, *Vodič po Svetoj zemlji*, str. 88.

⁶¹ Usp. C. TOMIĆ, *Samarija*, str. 199.

proroci Jahvini ubijaju i tjeraju iz zemlje. Sveto pismo kaže za Ahaba da je učinio u očima Jahvinim više zla od svih svojih prethodnika (1 Kr 16, 30). Za Jeroboama II »samarijanski grijeh«, otpad od Jahve, dostiže svoj vrhunac.⁶² Proroci navještaju pad Samarije što se ubrzo i događa. Asirski kralj Sargon 721. godine narod odvodi u asirsko ropstvo, a grad ruši. Kasnije su mnogi pokušali podići ponovno Samariju, no bezuspješno jer svaki put bi ju netko srušio. Tako je bilo 331. godine od strane Aleksandra Velikog te 108. godine od strane Ivana Hirkana. Jedino je Herodu Velikom uspio pokušaj obnove te gradnje teatra, bazilike, foruma i ulice.

Što se tiče vjere, u Isusovo vrijeme Samarija je bila nastanjena poganima. Poslije progona Stjepana mnogi se kršćani tu sklanjaju (Dj 8,1-3), a Filip tu propovijeda Evandjelje (Dj 8,5). Crkva u Jeruzalemu šalje tamo Petra i Ivana koji polažu ruke na obraćenike da prime Duha Svetoga (Dj 8, 14-17).⁶³

Na brdu Gerizimu Poncije Pilat 36. godine ubio je mnogo Samarijanaca zbog pobune koju su digli.⁶⁴ „Još i danas malobrojna zajednica Samarijanaca, oko 250 članova, živi u Nablusu, oko 3 km zapadno od Šekema. Za židovski blagdan Pashe ovi Samarijanci dolaze do Gerizima u procesiji i obredno pripremaju pashalnog jaganjca. To je jedini očuvani obred krvne žrtve iz starozavjetne religiozne prakse.“⁶⁵ Samarijanci govore arapskim jezikom, a mole na hebrejskom.⁶⁶

⁶² C. TOMIĆ, *Samarija*, str. 199.

⁶³ Usp. C. TOMIĆ, *Isto*, str. 199.

⁶⁴ Usp. A. REBIĆ, *Vodič po Svetoj zemlji*, str. 88.

⁶⁵ A. POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme. Povijesno-političko i religiozno-kulturno okruženje*, str. 46.

⁶⁶ Usp. D. TOMAŠEVIĆ, *Sveta Zemlja. Povijesno – duhovni vodič*, str. 130.

II. GLAVNA OBILJEŽJA NARATIVNOG IZVJEŠTAJA O SUSRETU ISUSA I SAMARIJANKE

Evandelist Ivan donosi nam vrlo živ i sadržajem bogat razgovor Isusa i Samarijanke na zdenču. Isus je bio poslan i Samarijancima iako su Židovi za njih govorili da su lud narod i da su nečisti te da su gori od samih pogana.⁶⁷ Kao što smo već naveli u prvom poglavlju rada, „put od Judeje u Galileju preko Samarije nije bio jedini mogući. Postojale su još dvije mogućnosti putovanja, istočna dolinom rijeke Jordan ili pak zapadna kroz plodnu priobalnu ravnicu. Put kroz Samariju bio je najkraći i zato ga je, unatoč poznatim napetostima između Židova i Samarijanaca, birao najveći broj hodočasnika koji su za blagdane išli u Jeruzalem.“⁶⁸

1. Voda živa

1.1. Daj mi piti!

U prvom poglavlju istaknuli smo tegobnost odnosa Židova i Samarijanaca; ona je kontekst u kome se događa Isusov susret sa Samarijankom u Iv 4. „Zdenac je, inače, na Istoku omiljeno mjesto susreta i razgovora ljudi.“⁶⁹ Gornji rub zdenca bio je obrubljen drvetom ili kamenom te je umornu putniku poslužio kao sjedište za odmor. Govoreći o Isusovu umoru, vidimo njegovu ljudsku narav i da je zaista postao čovjekom sa svim ljudskim potrebama i ograničenjima. Vrlo je važno vrijeme u koje žena dolazi na zdenac. Radi se o šestoj uri koja označava podne. Postavljaju se pitanja zašto žena dolazi u podne po najvećoj vrućini po vodu i zašto baš na taj bunar, a bilo je bunara puno bližih. Pretpostavljaju se dva razloga – ili je voda iz Jakovljeva zdenca bila bolja i kvalitetnija ili je žena bila na lošem glasu pa je izbjegavala druge žene.⁷⁰ Kod sinoptika obično drugi pitaju, no ovdje Isus pita ženu riječima: „Daj mi piti!“⁷¹ Isus je zaista bio žedan i nije trikom ženu pridobio za razgovor tako što je od nje tražio uslugu.⁷² Njegov razgovor sa ženom zbunjuje učenike jer to je među Židovima nepojmljivo – ne smije se nasamo stajati s udanom ženom niti se smije razgovarati sa svojom ženom na ulici, a pogotovo ne s drugom da ne budu predmet ogovora. Žena odgovara protupitanjem kako se usuđuje on,

⁶⁷ Usp. C. TOMIĆ, *Evandjelje po Ivanu. Samarijanka*, u: Ver 28 (1989) 10, str. 26.

⁶⁸ I. DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenog učenika*, KS, Zagreb, 2012., str. 112.

⁶⁹ *Isto.*

⁷⁰ Usp. L. MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, Dobra vest, Novi Sad, 1988., str. 203.

⁷¹ Usp. C. TOMIĆ, *Evandjelje po Ivanu. Samarijanka*, str. 26.

⁷² Usp. L. MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, str. 204.

koji je Židov, tražiti išta od nje Samarijanke jer je svjesna višestoljetnih sukoba i neprijateljskog odnosa između ta dva naroda.⁷³ „Isus vidi da je žena doslovno shvatila njegovu molbu i otkriva joj da ima pred sobom Onoga koji može dati »vodu života«, veliki dar Božji. Žena opet shvati riječi u njezinu doslovnom značenju. Isus nema čime bi zahvatio, a zdenac je dubok. Otkuda mu živa voda? Nije li on veći od oca Jakova, koji daje ovaj zdenac? Isus joj se objavljuje da je ne samo »veći od Jakova« nego onaj koji daje vodu od koje se nikad neće ožednjati. Ta voda postaje izvorom vode koja struji u život vječni. Prorok naviješta mesijanske dane spasenja u kojima će vjernici »s radošću crpsti vodu iz izvora spasenja« (Iz 12,3). Nijedna zemaljska voda, bilo kako svježja i dobra, ne može utažiti žeđ čovjekova bića za vječnošću. To može samo Krist. Žena ne shvaća dubinu Kristovih riječi, dara Božjega, misli zemaljski pa traži te vode da ne mora dolaziti ovamo zahvaćati.“⁷⁴ Da je žena bila svjesna situacije u kojoj se našla, vjerojatno bi ona bila ta koja bi tražila od Isusa piti. Naglašen je pojam *dar*, on je besplatan, znači i Isus time misli na novi život koji nosi. Izrazom *voda živa* označavala se voda tekućica i takvoj se vodi davala velika važnost u obrednom pranju jer živa je voda uklanjala nečistoće i ljude činila čistima i spremnima za sudjelovanje u bogoštovlju. Isus ovo još produbljuje i govori o novom životu koji je povezan s djelovanjem Duha kojega će on poslati. Voda živa više je simbol Duha Svetoga, a sam Isus kruh je života (usp. Iv 6,35). U Starom zavjetu Jahvu se naziva *izvorom vode žive* (Jr 2,13; 17,13) i *izvorom životnim* (Ps 36,10).⁷⁵ „Od naoko svakidašnje situacije i Isusove potrebe da utaži tjelesnu žeđ razgovor se usmjerava na susret žene s nebeskim objaviteljem i njezinu potrebu da od njega primi *dar Božji*. Tu se već nazire kako zapravo nije Isus u potrebi već žena, a onaj tko od nje traži vode, može ispuniti najdublju čežnju njezina srca.“⁷⁶ Sve što Isus daje, zahvaća i prožima čitavog čovjeka te postaje snagom koja opet dalje djeluje. Njegov dar vode u čovjeku pretvara se u izvor koji teče u vječnost.⁷⁷ Dar Božji je sam Bog koji se daruje, ali čovjek nije spreman primiti dar jer je naučio sve zaslužiti ili osvojiti. Dar možemo primiti samo ako mu se otvorimo i naša ljudska žeđ bit će zadovoljena onda kad

⁷³ Usp. C. TOMIĆ, *Evandjelje po Ivanu. Samarijanke*, str. 26.

⁷⁴ C. TOMIĆ, *Isto*, str. 26.

⁷⁵ Usp. L. MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, str. 204.-205.

⁷⁶ I. DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenog učenika*, str. 113.

⁷⁷ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Isto*, str. 115.

osjetimo Božju ljubav.⁷⁸ „Njegov se dar ne može zaslužiti, može ga se samo željeti, za njega biti spreman i primiti ga.“⁷⁹

Kada Isus nudi Samarijanki živu vodu, dolazi do nesporazuma jer ona ne razumije što Isus govori. Ona ostaje na razini razumskog i naravnog razmišljanja i misli na vodu iz Jakovljeva zdenca, kako će ju Isus zahvatiti. Njegov odgovor u ženi budi naslućivanje tajne pa ga ona, vođena tom slutnjom, pita je li on veći od njihova oca Jakova. U razgovoru joj Isus tumači kvalitetu vode koju joj nudi jer ona može ugasiti žeđ zasvaga, žeđ za srećom i ispunjenjem, za smislom života. Ta voda slika je vječnosti koja će biti dana na dar svakom vjerniku. Taj dar jest dar neprolaznog života koji se prima Objavom i vjerom jer dolazi iz Božjeg svijeta i može se primiti samo kao dar. Na koncu, taj dar jest sam Krist jer je Božji poslanik i objavitelj koji jedini može priopćiti život. To priopćavanje događa se darom Duha kojeg će dati Isus (Iv 6,63).⁸⁰

Usprkos tome što žena na početku razgovora nije razumjela sliku vode o kojoj Isus govori, potaknuta njegovim odgovorom, mijenja svoj stav i traži te vode od Gospodina. Protivno svom razumu ona odlučuje ići za Isusom i zbog te promjene stava Isus joj se odlučuje objaviti (usp. Iv 4,15).

1.2. Zovni svoga muža

Isus ide korak dalje i produbljuje razgovor te ženi postavlja jedno posve neobično pitanje koje glasi: „Idi i zovni svoga muža pa se vrati ovamo.“ Žena mu odgovara da nema muža, a Isus joj kaže da je pravo odgovorila, da nema muža jer pet je muževa imala, a ni ovaj, kojeg sada ima, nije joj muž. Pod riječju muž ovdje se misli na Baala, na bogove naroda koji su se nastanili u Samariji (2 Kr 17,30-31).⁸¹ Pet muževa predstavljaju pet kultova. Židovi nisu voljeli Samarijance pa su podrijetlo Samarijanaca tumačili kao prisilno doseljenje pet poganskih plemena koja su djelomice ostala vjerna svojim bogovima i oni su simbol pet muževa.⁸² Govorom o muževima Isus ženi ne želi ništa pametovati, nego joj samo otvoriti srce za svoju objavu te da povjeruje i prihvati njegovu osobu. Prihvaćanjem Isusa mijenja se njezin život koji je možda život javne grešnice. To

⁷⁸ Usp. I. ČATIĆ, *Isus i Samarijanka (Iv 4,1-42)*, u: Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije, 144 (2016) 4, str. 71.

⁷⁹ I. ČATIĆ, *Isto*, str. 71.

⁸⁰ Usp. F. PORSCH, *Ivanovo evanđelje*, KS, Zagreb, 2002., str. 36.-37.

⁸¹ Usp. C. TOMIĆ, *Evanđelje po Ivanu. Samarijanka*, str. 26.

⁸² Usp. *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, KS, Zagreb, 1996., bilješka j, str. 1510.

spominjemo zato što se u Starom zavjetu idolopoklonstvo poistovjećivalo s bludničenjem, a Samarijanci su, kako smo već rekli, štovali idole prije nego su upoznali Jahvu i tako živjeli u bludništvu.⁸³

2. Klanjanje u duhu i istini

2.1. Poziv na život u istini

Žena na kraju prepoznaje Isusa kao proroka i postavlja mu pitanje gdje se treba klanjati Bogu, na brdu Gerizim gdje su se klanjali njihovi očevi ili u Jeruzalemu. Isus joj odgovara da će doći vrijeme kad neće biti važno mjesto klanjanja, nego će se oni pravi klanjatelji klanjati u duhu i istini. Isus pita da bi joj dao samoga sebe, poziva ju da živi u istini jer takve klanjatelje Otac traži.⁸⁴ „Žena će mu: »Znam da ima doći Mesija koji će nam sve objaviti.« Kaže joj Isus: »Ja sam, ja koji s tobom govorim!« Isus se objavljuje ženi kao Mesija, kao Božja stvarnost. Žena ostavi krčag i poleti u grad javiti ljudima da je tu prorok, Mesija je među njima. Isus u tom navještanju Samarijanke vidi kako se njive bjelasaju za žetvu, kako nastupaju mesijanski dani i za »ludi« narod u Samariji. Na poziv žene mnogi su došli, povjerovali Isusovoj riječi i ispovjedili: »Ovo je uistinu Spasitelj svijeta.«⁸⁵

„I u Petoknjižju ima mesijanskih proročanstava, pa su zato i Samarijanci očekivali da će doći Mesija. Odbacivši, međutim, ostatak Starog zavjeta, podaci o njemu kojima su raspolagali bili su vrlo oskudni. Žena je ipak bila svjesna autoriteta koji bi Mesija, kad dođe, trebao imati, te je očekivala da će on ljudima objaviti 'sve'.“⁸⁶

2.2. „Istinsko štovanje duhovne je naravi. Ono ne ovisi ni o mjestu ni o stvarima.“⁸⁷

„Klanjanje Bogu »u duhu i istini«, ne misli se na čistu duhovnu pobožnost, nego na klanjanje Bogu i pobožnost koja je duhom nadahnuta i uvjetovana. Pri tome je svejedno da li je ovo djelovanje čisto duhovno ili se također očituje na tjelesnom (usp. 1 Kor 12 – 14).“⁸⁸ „Bog stupa u odnos sa svijetom po Duhu. Duh je stvarnost koja povezuje

⁸³ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenog učenika*, str. 115.-116.

⁸⁴ Usp. C. TOMIĆ, *Evandjelje po Ivanu. Samarijanka*, str. 26.

⁸⁵ C. TOMIĆ, *Isto*, str. 26.

⁸⁶ L. MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, str. 213.

⁸⁷ Usp. L. MORRIS, *Isto*, str. 209.

⁸⁸ F. PORSCH, *Ivanovo evandjelje*, str. 38.

Boga i čovjeka. Slično kao ovdje, može se reći: »Bog je ljubav« ili »Bog je svjetlo« (1 Iv 1,5; 4,8). Kod ovih određivanja Božje stvarnosti ne radi se o tome kakav je Bog »u sebi«, nego kako se predstavlja ljudima. Oni izražavaju *Božje milosrđe prema čovjeku*. Budući da nam je Bog »dao od svoga Duha« (1 Iv 4,13), možemo ga susresti također »u duhu« i prepoznati kao Oca (usp. Gal 4,6; Rim 8,15 sl.). Zato se ovdje ne kaže jednostavno kako »Bog traži takve obožavaoce«, nego »Otac«. Također ni *istina* nije kod Ivana filozofski pojam ili etička norma, nego moć koja čovjeka unutra pokreće i oslobađa (usp. 8,31). Nešto činiti »u istini« nije istoznačno s nečim činiti istinski, iskreno ili se ravnati prema izvanjskoj naravi. Naprotiv, istina je *izvor* iz kojega proizlazi vjerničko djelovanje. Boga slaviti »u duhu i istini« označava, dakle, klanjanje Bogu koje je omogućeno i određeno duhom i istinom, snagama koje nadahnjuju i pokreću.⁸⁹ Kada ovdje kažemo Otac, ne mislimo na Oca Isusa Krista, nego na Boga koji je Otac svih. Žena se pozvala na primjer njihovih očeva, a Isus joj ukazuje na jednog istinskog Oca. U duhu i istini klanjanju se pravi klanjatelji, a pod pojmom duh ovdje se misli na ljudski duh (iako jest činjenica da nam Duh Sveti pomaže pri klanjanju). Čovjek se mora klanjati u svome duhu, a ne izvanjski, na nekom pravom mjestu i u ispravnom položaju.⁹⁰ „Povezivanje pojmova 'duh' i 'istina' svjedoči o neophodnosti posvemašnje iskrenosti i potpune realnosti pri pristupanju Bogu. Završna tvrdnja da Otac traži upravo takve klanjaoce, sadrži i jednu važnu pojedinost. Nije, naime, riječ samo o tome da on prima takvo klanjanje (štovanje) kad mu ga ljudi upute. On je Bog ljubavi, Bog koji čovjeku želi ono što je za njega najbolje, pa tako i Bog koji ljude aktivno traži.“⁹¹ Kada kažemo da je Bog duh, to ne znači da je on jedan od duhova, nego je bit Božje naravi da je on duh, kao i što kažemo da je Bog ljubav ili svjetlost.⁹² To nije nikakva definicija Boga, nego se tim izrazom želi pokazati njegova uzvišenost i svetost.⁹³ On nije nešto materijalno pa da ga vežemo uz neko mjesto, nego je on u svojoj biti duh i treba ga štovati duhovno.⁹⁴

Prilika da slavimo Boga ponuđena je sada jer je došao čas, odnosno jer se Bog u Isusu sada objavljuje na jedinstven i posve novi način. Božja prisutnost u Isusu mijenja čovjekov odnos prema Bogu te ono što Samarijanka očekuje u budućnosti već je stvarnost

⁸⁹ F. PORSCH, *Ivanovo evanđelje*, str. 39.

⁹⁰ Usp. L. MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, str. 211.-212.

⁹¹ L. MORRIS, *Isto*, str. 212.

⁹² Usp. L. MORRIS, *Isto*, str. 212.

⁹³ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Evanđelje ljubljenog učenika*, str. 118.

⁹⁴ Usp. L. MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, str. 212.

koje ona nije svjesna. Krist joj tu tajnu otkriva riječima: „Ja sam⁹⁵, ja koji s tobom govorim!“ (Iv 4,26) i time je Isusovo samoobjavljivanje na samom vrhuncu. Samarijanka sada može ostaviti svoj vrč, koji je slika uzaludnog i napornog zahvaćanja vode, jer je pronašla izvor života.⁹⁶ „Njegov odgovor *Ja sam* traži od nje da vjerom prihvati njegov mesijanski identitet.“⁹⁷ Isusovom objavom ženi postignut je vrhunac razgovora u kojem Isus želi dovesti nju i njen narod k vjeri i pravom načinu štovanja Boga. I zato teme *klanjanje u duhu i istini* i *živa voda* koje se protežu kroz četvrto poglavlje vode nas do zaključka da je Isus Izraelov Mesija i kao takav davatelj žive vode i mjesto novoga klanjanja Ocu.⁹⁸

U svakodnevnom govoru istina je riječ ili misao koja je u skladu sa stvarnošću (grč. *alethes* znači neskriven). U Starom zavjetu istina je označavala vjernost Savezu dok u Novom zavjetu ona postaje punina objave usredotočene na Krista.⁹⁹

„Klanjati se u duhu i istini. – Novina kršćanskog klanjanja nije samo u novom liku o komu se razmatra: o Bogu u tri osobe; - taj Bog, »koji je Duh«, preobražava klanjanje i dovodi ga do savršenstva: odsada se oni koji su »rođeni od Duha« (Iv 3,8) mogu klanjati »u duhu i istini« (4,24). Taj stav nije u nekom čisto unutarnjem postupku bez gesta i oblika, već proistječe iz posvete svekolikog bića, duha, duše i tijela (1 Sol 5,23). Nakon što su tako korjenito posvećeni, pravim klanjaocima ne treba više Jeruzalem ili Garizim (Iv 4,20-23) niti neka nacionalna religija. Sve je njihovo, zato što su oni Kristovi i što je Krist Božji (1 Kor 3,22 sl). Klanjanje u duhu zbiva se naime u jedinom hramu koji je mio Bogu, u Tijelu Krista uskrsloga (Iv 2,19-22). U njemu 'duhovni' pridružuju svoje klanjanje onom jedinom klanjanju koje je Ocu milo (Mt 3,17): oni ponavljaju poklik ljubljenoga Sina: »Abba, Oče!« (Gal 4,6). Najzad, u nebu više neće biti hrama, već samo Bog i Janje (Otk 21,22); klanjanje ondje neće prestajati ni danju ni noću (4,8), njime će se iskazivati čast i slava Onomu koji živi u vijeke vjekova (4,10; 15,3 sl).“¹⁰⁰ „Bogu kao

⁹⁵ Naime, izraz *ja sam* (*jesam*) označava Božju objavu. Tetragram JHVH – ja sam koji jesam. Židovi u to vrijeme nisu izgovarali Božje ime, Jahve, nego su ga pisali tetragramom, a izražavali imenom Adonai i Elohim.

⁹⁶ Usp. F. PORSCH, *Ivanovo evanđelje*, str. 39.-40.

⁹⁷ I. ČATIĆ, *Isus i Samarijanka (Iv 4,1-42)*, str. 72.

⁹⁸ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Evanđelje ljubljenog učenika*, str. 118.-119.

⁹⁹ Usp. X. LEON-DUFOUR, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1988., str. 338.

¹⁰⁰ X. LEON-DUFOUR, *Isto*, str. 422.-423.

duhu nisu potrebni hramovi, ni jeruzalemski hram, ni samaritanski hram na brdu Garizim. Bog traži od nas u prvom redu unutrašnje, duhovno klanjanje.“¹⁰¹

2.3. Misionarska djelatnost Samarijanaca

Pišući evanđelje, Ivan je vjerojatno vidio konkretne prilike za misiju u Samariji jer, kako nam govore Djela apostolska, ondje je prvi navjestitelj evanđelja bio Filip (Dj 8,4) uz Petra i Ivana koji su polagali ruke na novoobraćene (Dj 8, 14-17).¹⁰²

Samarijanci dolaze k Isusu i on k njima. Predstavnik Samarijanaca jest žena Samarijanka koja ovdje ima veliku ulogu navjestiteljice Isusa Krista svome narodu. Ona je poslanik i svjedoči o svom razgovoru s Mesijom, no na koncu i oni sami mogu razgovarati s njim i saznati tko je on (Iv 4, 40-42).¹⁰³ Samarijanci su prevladali sve barijere koje su ih dijelile od Židova, došli su k Isusu i još su ga pozvali da ostane kod njih. Ondje je ostao dva dana jer svi putujući misionari po pravilu ne ostaju na jednom mjestu duže od dva dana.¹⁰⁴ Ivan često upotrebljava riječ *morati* te izraz da je Isus morao proći Samarijom leži u samoj naravi Isusovog poslanja. Isus je došao kao „svjetlo svijeta“ (9,5) i to svjetlo je nužno moralo zasvijetliti i drugima, a ne samo Židovima.¹⁰⁵ „Obraćanje velikog broja Samarijanaca ima vrhunac u kristološkoj izjavi da je Isus 'spasitelj svijeta'. Samarijanska mesijanska očekivanja ispunjena su u Isusu kao proroku poput Mojsija. Dok su ranije zgrade prikazivale obraćenje pojedinaca pomoću učenika koji je uzvjerovao u Isusa, ova zgodna prikazuje ženu Samaritanku kao prvu misionarku. Isusov razgovor s učenicima (31-38) također je usmjeren na zadaću evangeliziranja.“¹⁰⁶

3. Ženino svjedočanstvo

Ivan nam ocrta evanđelizatorski žar žene Samarijanke. Njezino je svjedočanstvo bilo toliko jako da su ljudi iz njezina sela izašli kako bi se susreli s Isusom. Dojmilo ih se što su čuli od nje, no njihova vjera nije još bila potpuno oblikovana. Žena ih je mogla upoznati s Isusom, ali vjera nije vjera dok počiva na svjedočanstvu drugoga. Stoga možemo zaključiti da nema autentičnog kršćanskog iskustva bez osobne spoznaje

¹⁰¹ A. ŠKRINJAR, *Teologija sv. Ivana*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1975., str. 90.

¹⁰² Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Evanđelje ljubljenog učenika*, str. 123.-124.

¹⁰³ Usp. F. PORSCH, *Ivanovo evanđelje*, str. 40.

¹⁰⁴ Usp. I. DUGANDŽIĆ, *Evanđelje ljubljenog učenika*, str. 124.

¹⁰⁵ L. MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, str. 201.

¹⁰⁶ Komentar Evanđelja i Djela apostolskih, str. 560.-561.

Boga. Novi vjernici nagovarali su Isusa da ostane s njima jer nisu bili spremni odmah se rastati sa svojim Gospodinom kojega su tek našli. Tako je Isus ostao s njima dva dana.¹⁰⁷ „Obraćanje Samarijanaca, koji su živjeli u neprijateljstvu sa Židovima (4,9 s), predstavlja pozitivan znak Isusova prihvatanja izvan židovstva.“¹⁰⁸ „Žena Samarijanka bila je prva osoba kojoj je Isus priznao da je Mesija. Krist želi u Samarijanki, u kojoj postoji žeđ za vodom potaknuti žeđ za Bogom. I to se uistinu događa, jer se Samarijanka vraća u grad Sikar i svima govori o neobičnom susretu s Isusom kod zdenca. Tako Samarijanka postaje apostol, jer je govorila sugrađanima o Isusu, te oni također povjerovaše da je on Krist, Mesija (Iv 4,39-42). Zanimljivo je da je Ivan prikazao ženu, nežidovku, grješnicu kao navjestiteljicu Isusove poruke, Isusove objave. Za objavu nije važan ni spol ni narodnost. Važno je obraćenje. Spasenje se odnosi na sve ljude.“¹⁰⁹

4. Sjetva i žetva

4.1. Kristovo jelo

Slika Samarijanaca koji dolaze Isusu veže još jednu sliku o sjetvi i žetvi. Prvo je bila molba za vodom, a sada je zahtjev za hranom koji također dovodi do nesporazuma baš kao i prethodna situacija s vodom. Isusova hrana jest dovršiti djelo svoga Oca koji ga je poslao i ta hrana čini ga sitim i ispunjenim.¹¹⁰ „Isus cijeli svoj život promatra kao *vršenje volje Očeve* jer on je *poslan* od Oca da *dovrši njegovo djelo*. Premda se ovaj posljednji izraz na prvi pogled može učiniti samo kao varijacija prvog, on je ipak posebno važan jer je usko povezan s Isusovom smrću na križu. To je sadržaj i njegove velikosvećeničke molitve (17,4), da bi na križu Isus sam konstatirao kako je *sve svršeno* (19,30; usp. 19,28). U ovom trostrukom izrazu snažno dolazi do izražaja Isusova svijest o svom poslanju od Oca i nalogu da djeluje u njegovo ime, na što on odgovara posvemašnjim poslušom.“¹¹¹ Možemo reći da Isus ima misiju, poslanje. To poslanje ne trpi odlaganje, nego treba početi odmah jer izreka kaže da su još četiri mjeseca preduga. Isus, koji je sijač, već sada prima plaću, a ona je radost nad žetvom.¹¹² „Isus se očito osvrće na neku zagonetnu riječ iz toga vremena s obzirom na odnos sjetve i žetve: *Još*

¹⁰⁷ Usp. L. MORRIS, *Ivan. Uvod i komentar*, str. 214., 220.

¹⁰⁸ R. SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri Evanđelja*, str. 229.

¹⁰⁹ S. DODIG, *Leksikon biblijskih žena*, Medicinska naklada, Zagreb, 2015., str. 216.

¹¹⁰ Usp. F. PORSCH, *Ivanovo evanđelje*, str. 40.

¹¹¹ I. DUGANDŽIĆ, *Evanđelje ljubljenog učenika*, str. 122.

¹¹² Usp. F. PORSCH, *Ivanovo evanđelje*, str. 40.

četiri mjeseca pa će doći žetva. Iako između sjetve i žetve uvijek mora proći šest mjeseci prirodnog rasta i sazrijevanja, ta izreka ima smisla ako ju se shvati kao komentar završetka sjetvenih radova koji su redovito trajali nešto duže, katkada i zbog kiša koje su prekidale sisanje. U tom je slučaju doista prva posijana njiva već za četiri mjeseca zrela za žetvu koja će opet potrajati. Bilo kako bilo, Isus ne želi provjeravati ispravnost narodne poslovice već mu ona dobro dođe zato što je njome naglašena potreba čekanja sijača, što u njegovu slučaju nije potrebno jer on je suočen sa zrelim poljima, što slikovito znači – sa spremnošću Samarijanaca da ga prime i povjeruju u njega. Moguće je da se njegov poziv učenicima *podignite svoje oči i promotrite* odnosi konkretno na dolazak Samarijanaca.¹¹³ I sijač i žetelac zajedno se raduju, polja se već bjelasaju za žetvu, a žetva je slika eshatološkog suda i spasa u Starom i Novom zavjetu. Apostoli su žeteoci, a sijači su oni koji su bili prije njih, pogotovo Isus.¹¹⁴ „Kao što Isus ostvaruje svoje poslanje od Oca, tako će i njegovi učenici biti poslani u njegovo ime (r. 38). I jedno i drugo povezano je u slici žetve (rr. 36 sl.).“¹¹⁵ „Kod Ivana misionarska 'žetva' počinje tek poslije 'časa' Isusova raspeća i uzdignuća (npr. 12,32). Izraz 'za vječni život' dodan uz 'sabire plod' jasno pokazuje da se 'žetva' sastoji u obraćanju na vjeru u Isusa.“¹¹⁶

Završavajući ovu misao o žetvi zaokružujemo naše drugo poglavlje diplomskog rada i prelazimo na treće poglavlje u kojem govorimo o Samarijankinoj spoznaji Mesije i naviještanju koje potom poduzima.

¹¹³ I. DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenskog učenika*, str. 122.

¹¹⁴ Usp. *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, KS, Zagreb, 1996., bilj. f); g), str. 1510.

¹¹⁵ I. DUGANDŽIĆ, *Evandjelje ljubljenskog učenika*, str. 121.

¹¹⁶ *Komentar Evandjelja i Djela apostolskih*, str. 563.

III. EPILOG – SAMARIJANKA SPOZNAJE MESIJU I POSTAJE NAVJESTITELJICA

Na pitanje tko je Isus Krist odgovorit ćemo da Isus Krist nije ime i prezime, nego je ispovijest vjere koja glasi Isus jest Krist. To je kratki obrazac kršćanske vjere. Tim obrascem rečeno je da je Isus iz Nazareta ujedno poslani Krist od Boga, On je Duhom pomazani Mesija, Spasitelj svijeta, na koncu on je eshatološko ispunjenje povijesti.¹¹⁷

„Tema koja prevladava u razgovoru (sa Samarijankom, op. a.) je *Isusovo samoobjavljivanje kao darovatelja istinskog, neprolaznog života*, i čovjekov (vjernički) odgovor na to. Objava se događa postupno, rastući, što se može iščitati iz naziva pripisanih Isusu, odnosno iz ispovijesti. One sežu od »Židov« i »veći od oca našeg Jakova«, preko »prorok«, pa do naslova »Mesija«. (Na kraju izvješća o Samarijanki, Isus je čak dobio sveopći naslov »Spasitelj svijeta«, usp. r. 42).“¹¹⁸

1. Mesija

„Mesijanizam u užem smislu označava čežnju, iščekivanja proročanstva i ispunjenja budućeg idealnog Davidovog potomka, pomazanika, kralja, proroka i svećenika, spasitelja. Mesija po svom čovještvu pripada ljudima, ali ima svoje podrijetlo, poslanje i garanciju Boga Oca. Bogočovječnost Mesijina po neponovljivosti i jedinstvenosti Isusa Krista ostvaruje otkupljenje i spasenje ljudi. Starozavjetna mjesta pripremaju, a novozavjetna mjesta očituju riječi, djela i sudbinu Mesijinu.“¹¹⁹

Lik Mesije imao je snažno mjesto u Izraelovu shvaćanju Božjeg plana za budućnost njegova naroda.

a) izraz "Mesija"

Hrvatska riječ "Mesija" dolazi od aramejske riječi m^ešihā koja odražava hebrejsku riječ mašiah što znači "Pomazani". Odgovarajuća grčka riječ jest Christos te otuda potječe u današnjim jezicima riječ Krist. Mesija pisan velikim slovom odnosi se na točno ocrtan pojam, na pomazanog kralja iz davidovske dinastije koji će na svijetu definitivno uspostaviti Jahvino kraljevanje. Iščekivanje Mesije nastaje u postsužanjskom židovstvu.

¹¹⁷ Usp. W. KASPER, *Isus Krist*, CuS, Split, 1995., str.14.

¹¹⁸ F. PORSCHE, *Ivanovo evanđelje*, str. 35.

¹¹⁹ N. HOHNJEC, *Mesija*, Hrvatsko ekumensko biblijsko društvo, Zagreb, 2000., str. 78.

Iz poslijebiblijskih židovskih spisa možemo sa sigurnošću pretpostaviti da je kasno židovstvo vrlo intenzivno očekivalo Mesiju. Neki Židovi ne spominju Mesiju. Židovi su mogli pomiješati Mesijin lik s drugim spasenjskim likovima, na primjer Sluge, Patnika, Sina Čovječjega. Mi kršćani moramo posebno imati na umu da su Židovi u kasnom razdoblju potpuno idealizirali Mesiju do te mjere da je postao lik s nadljudskim sposobnostima, a s druge strane nisu iščekivali božanskog Mesiju u smislu u kojem Isusa priznajemo Sinom Božjim.

b) razvoj kraljevskog Mesijanizma

Prema izraelskom shvaćanju povijesti Bog je slao spasitelje da oslobađaju njegov narod (Mojsije, Suci, Nehemija, Ezra).

Prvi stupanj razvoja: u Judeji svaki je pomazani kralj bio smatran spasiteljem kojega je Bog poslao svom narodu. U Ps 89,20–38 razlikujemo sljedeće elemente: Gospodin je odabrao Davida; obećao pobjedu i široku vladavinu; usvojio Davida i njegove nasljednike za sinove; sklopio s Davidom i njegovom kućom savez; obećao vječnu dinastiju bez obzira na vjernost Davidovih nasljednika. Proročanstvo ne govori ni o kakvom pojedinačnom nasljedniku, niti gleda u eshatološku budućnost. Jakovljevi blagoslov Judi vjerojatno potječe iz rane monarhije i aludira na Davidovo kraljevanje, a blagoslov osigurava trajnost Davidovoj dinastiji.

Drugi stupanj razvoja: u spisima 8. stoljeća postoji razvoj prema kraljevskom mesijanizmu. Posebno Izaija izriče istančanije iščekivanje, govori o rođenju prijestolonasljednika. Dijete će biti znak da je Bog još uvijek sa svojim narodom (Emanuel) u osobi kralja iz Davidove loze. Iz 11,1 gleda u budućnost, ističe se karizmatična moć očekivanog idealnog vladara. Iz Mih 5,1–6 vidimo da Mihej gleda novog Davida koji će doći iz Betlehema i garantirati svome narodu sigurnost protiv asirske prijetnje. Druge kasnije aluzije na obnovu Davidove dinastije vidimo kod Jeremije i Ezekiela.

Treći stupanj razvoja: postsužanjski razvoj mesijanizma nije lagano prikazati jer nemamo pisanih tekstova. Prije sužanjstva idealni kralj koji ima obnoviti snagu Davidove loze mogao je uvijek biti zamišljen kao neki od sljedećih kraljeva vladajuće dinastije. Nakon sužanjstva nije mogao postojati u zamisli Židova idealni kralj do obnove Davidova prijestolja. Tako se iščekivanje usmjerilo prema neočekivanoj budućnosti. U tom

razdoblju počinje se govoriti o Mesiji u strogom smislu te riječi. Nema jasnih dokaza da je Mesija bio smatran transcendentnim likom čija bi misija nadilazila povijesnu stvarnost, ali bi svakako njegovo djelovanje bilo završno očitovanje Jahvine moći. Snažno se miješa politika i duhovnost na liku Mesije koji će pod svoj jaram podvrgnuti pogane. Puk je očekivao da se Mesija rodi u Betlehemu, Davidovu gradu. Iščekivanje Mesije uključivalo je jednu od glavnih nada – Jahvinu intervenciju za spas njegova naroda.¹²⁰

2. Mesija u drugim evanđeljima

Vjeru, da je Isus Mesija, nalazimo u sva četiri Evanđelja. Tako je u Matejevu evanđelju Isus kao Mesija brojnim citatima potvrđen i uklopljen u Izraelovo mesijansko očekivanje (1,16; 2,6), u Lukinom je kao Mesija naviješten pastirima (2,10), kod Marka Petar priznaje Isusovo mesijanstvo (27-30), a kod Ivana prvi Isusovi učenici doskora spoznaju Isusa kao Mesiju kojeg su najavili Proroci i Mojsije (1,41.45). Sva ova izvješća Evanđelja imaju zajedničko da je Mesija drugačiji od svih židovskih očekivanja, on je Mesija koji će svoj život dati za spasenje ljudi i kojega čeka put u muku i smrt.¹²¹ Takvo mesijanstvo ne nalazi se u tadašnjem židovstvu, nego u pracrkvenoj kerigmi koja glasi da je Krist po Pismima umro za naše grijeha, da je pokopan i treći dan uskrsnuo. (1 Kor 15,3).¹²² „Mesija, Sin Božji, donositelj života povezani su u sažetu formulaciju u završnoj riječi (izvornog) Ivanova evanđelja: »da trajno vjerujete da je Isus Mesija, Sin Božji, te da vjerujući imate život po njemu« (20,31). To što Ivan zove životom koji izlazi od Isusa Krista i koji on posreduje, jest sveobuhvatno spasenje, novo rađanje čovjeka (Iv 3,6), kako ga već i sinoptici vide ostvarena u Isusovim riječima i djelima (usp. Mk 7,37; Lk 4,18; 7,22). U tom smislu ivanovska kristologija jest puni oblik poruke spasenja.“¹²³

¹²⁰ Usp. J. L. McKENZIE, *Starozavjetna biblijska teologija*, KS, Zagreb, 1993., str. 211.-217.

¹²¹ Zanimljivo je da neki autori donose usporedbe sa Velikim petkom i događajem na zdencu. U podne Isus dolazi na zdenac i traži Samarijanku piti, a na događaj Velikog petka na križu također govori da je žedan.

¹²² Usp. R. SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, str. 300.-301.

¹²³ R. SCHNACKENBURG, *Osoba Isusa Krista u četiri evanđelja*, str. 305.

3. Očekivanje Pomazanika

„U Novom zavjetu Samarijanci su bili jedna od sastavnica židovskoga palestinskog konteksta, iako su geografski, etnički i religiozno bili odvojeni od službenog židovstva.,,¹²⁴

„Mesijanska očekivanja prisutna su u židovstvu kroz cijelo postegzilsko razdoblje, a posebno su bila snažno naglašena u novozavjetno vrijeme. Ova mesijanska očekivanja dobila su različite oblike, jer su različite mesijanske sljedbe prilagođavale opću ideju mesijanskog očekivanja vlastitom shvaćanju Mesije (Pomazanika).“¹²⁵ Tri su glavna pravca mesijanskog očekivanja tada: 1) Mesija-kralj koji je bio Davidov potomak; 2) Mesija-svećenik koji je bio Aronov potomak; c) transcendentalni Mesija koji je nazivan Sin Čovječji. Tako je očekivan nacionalno-regionalni Mesija koji će uništiti neprijatelje i osloboditi Jeruzalem te univerzalni Mesija koji će uspostaviti vječno Božje kraljevstvo za sve ljude i narode na zemlji. Očekivane su i mesijine preteče poput proroka Ilije (Mal 3,23-24; usp. Lk 7,24-28) i proroka Mojsija (Pnz 18,18-19; usp. Iv 1,19-24.21).¹²⁶

„Samarijansko očekivanje mesije proroka, učitelja, objavitelja poput Mojsija, *taheba* ili *ta'eba* (»onoga koji se vraća« ili »onaj koji obnavlja«; Pnz 18,15.18; ovaj tekst iz Pnz 18,18 samarijanski Pentateuh¹²⁷ donosi poslije Izl 20,21), a ne davidovskoga, kraljevskoga mesije zabilježeno je u Ivanovom evanđelju, u razgovoru Isusa i Samarijanke (usp. 4,25). Taj Isusov razgovor sa ženom Samarijankom na zdencu u podnožju brda Gerizima najopširniji je tekst o Samarijancima u evanđeljima (Iv 4,4-42). Tekst Ivanova evanđelja donosi niz povijesno pouzdanih informacija, primjerice da Samarijanci i Židovi nisu koristili iste posude jer bi mogli biti onečišćeni (Iv 4,9), da je bio vrlo neuobičajen razgovor između nekog Židova i žene Samarijanke, jer su žene Samarijanke u očima Židova bile obredno nečiste i raspuštenoga morala, ili informacija da je postojalo rivalstvo između samarijanskog štovanja Boga na brdu Gerizimu i židovskog čašćenja Boga u Jeruzalemu (Iv 4,20). Novi zavjet, ipak, najčešće spominje odnos između Židova i Samarijanaca kao tradicionalno i institucionalizirano neprijateljstvo (usp. Lk 9,52; Iv 4,9; 8,48), a to potvrđuje i knjiga Sirahova, koja

¹²⁴ A. POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme. Povijesno-političko i religiozno-kulturno okruženje*, str. 301.

¹²⁵ *Isto*, str. 247.

¹²⁶ Usp. A. POPOVIĆ, *Isto*, str. 247.

¹²⁷ Iako se s vremenom njihovo mnogoboštvo izgubilo i štovali su samo Jahvu, kao Sveto pismo priznavali su jedino Petoknjižje (Toru).

Samarijance svrstava u istu kategoriju s Edomcima i Filistejcima, koji su bili tradicionalni neprijatelji Izraela (Sir 50,25-26).¹²⁸ Židovi nisu smjeli sklopiti brak sa Samarijancima, a Isusov pozitivan stav prema Samarijancima pobija tu nesnošljivost Židova prema njima. To nam potvrđuju primjeri otvorenosti Samarijanaca za Isusov navještaj i poslanje (Iv 4,5-40), milosrdni Samarijanac koji prakticira zapovijed ljubavi prema bližnjemu (Lk 10, 33) te zahvalnost iscijeljenog Samarijanca (Lk 17,10-17). U nastavku na Isusov pozitivan stav prema Samarijancima i sukladno izričitom nalogu Uskrslog (Dj 1,8), rana Crkva plodno je navjestiteljski djelovala i u Samariji (Dj 8,5-25; 9,31; 15,3). Zbog samarijanske religiozne blizine židovstvu i istodobne odmaknutosti od židovstva, kršćanski navještaj Evanđelja Samarijancima (Dj 8) bio je važan korak u pravcu univerzalnoga navještaja Evanđelja.¹²⁹

4. Isus – mesijanski donositelj spasenja ili bogohulitelj, lažni prorok i buntovnik?

Isusov eshatološki navještaj probudio je mesijanske nade i mogli bismo reći izazvao mesijanski pokret. Prema židovskom zakonu takav prekršaj ne donosi smrtnu kaznu, no mesijanski pokret, koji je Isus potaknuo, upotrijebljen je kao izgovor kako bi židovska vlast mogla optužiti Isusa kod Poncija Pilata (rimskog upravitelja) da je politički vođa i da unosi pobunu u narod. Kazna za pobunjenike bila je razapinjanje na križ pa je tako Isus razapet kao politički buntovnik.¹³⁰

„U Isusovo vrijeme iščekivanje Mesije nije bilo nipošto jedinstveno. U Starom zavjetu, nada je prvotno usmjerena na samog Boga i dolazak njegove vladavine, a ne na nekog posebnog spasitelja. Ulogu mosta u pravcu nastanka očekivanja Mesije odigrala je starozavjetna kraljevska ideja. Kralja se, uz svećenike i eventualno proroke, smatralo pomazanikom (1 Sam 10,1; 16,3; 2 Sam 2,4; 5,3) i Jahvinim namjesnikom na zemlji. Stoga mu je prilikom dolaska na prijestolje obećana vladavina nad cijelim svijetom. To je za vladara jedne male kneževine bio zacijelo krajnje neumjeren zahtjev. Stoga se nametnulo spontano pitanje: Jesi li ti onaj, koji ima doći, ili trebamo čekati drugoga? Takvo se obećanje za budućnost, dano Davidovoj kući, prvi put pojavljuje u Natanovim proroštvima (2 Sam 7,12-16). Tamo čak stoji: „Ja ću njemu biti otac, a on će meni biti

¹²⁸ A. POPOVIĆ, *Novozavjetno vrijeme. Povijesno-političko i religiozno-kulturno okruženje*, str. 303.-304.

¹²⁹ Usp. *Isto*.

¹³⁰ Usp. W. KASPER, *Isus Krist*, str. 76.-77.

sin“ (r. 14). U kasnijim će se vremenima ideja jednog spasitelja iz kuće Davidove pojavljivati u vrlo različitim oblicima (usp. Am 9,11; Iz 9,6 s; 11,1; Mih 5,2-4; Jr 33, 15-17; Ez 37, 22-24; Hag 2,20 ss). Deutero-Izaija vidi tog spasitelja kao trpećeg slugu Božjeg (47,1-7; 49, 1-9; 50, 4-9; 52, 13-53,12), kod Danijela je to Sin čovječji (7,13); kod Zaharije se nalaze dva mesijanska lika: Mesija-kralj i Mesija-vrhovni svećenik (4,11-14). Slično susrećemo i u Kumranu. U Isusovo vrijeme, u opticaju su bila najraznovrsnija mesijanska iščekivanja. Tako uz nacionalno-političko očekivanje zelota nalazimo rabinsko iščekivanje jednog novog Učitelja zakona. Bilo je i drugih spasiteljskih figura: eshatološki svećenik, prorok, Ilija koji ponovno dolazi, Sin čovječji, Sluga Božji. Prema tome, Mesijin naslov je bio otvoren, nejasan, višeznačan i dvosmislen.¹³¹

„Ivan je zasigurno imao jako važne razloge kad je tako snažno istaknuo živo mesijansko očekivanje u židovstvu toga vremena, što nam odaju i neka druga novozavjetna mjesta (usp. Mt 2,3-6; Lk 3,15). On ne skriva da ta očekivanja nisu bila ni jasna ni jednoznačna, pa su imala za posljedicu različite procjene i katkada posve suprotna mišljenja. To potvrđuju brojna mjesta u Ivanovu evanđelju. Dok Ivan Krstitelj mora ponovno uvjeravati Židove: »Nisam ja Krist, nego poslan sam pred njim« (3,28), Samarijanka, dakle jedna nežidovka, u Isusu prepoznaje proroka (4,19), naslućujući i njegovo mesijansko poslanje kad u nastavku razgovora s njim govori: »Znam da ima doći Mesija zvani Krist – Pomazanik« (4,25). Židovi s neskrivenim divljenjem gledaju na Isusovu osobu, njegovu mudrost i čudesnu moć. Oni se čude kako on »znade Pisma, a nije učio« (7,15), čude se i nad njegovim djelima (7,21) pitajući se, »zar će Krist, kada dođe, činiti više znamenja nego što ih ovaj učini?« (7,31), ali sve to ipak nije dovoljno da ga prihvate kao Mesiju, jer se on ne uklapa u njihovu mesijansku dogmatiku koja tvrdi da nitko neće znati odakle je Krist (7,27), a pogotovo da ne može doći iz Galileje (7,41), već »iz potomstva Davidova, i to iz Betlehema« (7,42).¹³²

¹³¹ W. KASPER, *Isus Krist*, str. 121.

¹³² I. DUGANDŽIĆ, *Osporavani Mesija – progonjena zajednica*, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004) 3, str. 663.

Zaključak

Ovaj rad nastojao je dati sustavni prikaz odvijanja susreta Isusa i Samarijanke na zdencu. Žena Samarijanka prošla je hod s Isusom od trenutka kada su bili stranci, nakon toga je on postao za nju gospodin, prorok i na kraju Mesija. To nije nikakva slučajnost, nego dio Božjeg spasenjskog plana za sve koji u nj povjeruju. Bog se preko žene Samarijanke objavio Samarijancima i tako ispunio svoj plan. U radu smo mogli vidjeti da se položaj žene u društvu mijenjao kroz povijest. U vrijeme kad se Isus obraća Samarijanki u društvu još uvijek prevladava slika žene kao podređene. Isus obraćanjem upravo njoj potvrđuje njeno „vraćeno dostojanstvo“ koje je doseglo svoj vrhunac u liku Blažene Djevice Marije. Druga komponenta koja je bitna jest to da se objavio Samarijanki, pripadnici poganskog naroda. Ove dvije komponente su važne jer pokazuju da se Bog objavljuje malenima i neznatnima. U to vrijeme, a svjedoci smo često toga i danas, skloni smo zaključiti da će se Bog objaviti onima koji su mu „bliže“, onima koji slijede njegove zakone i vrše njegovu volju. Ovaj razgovor nas podsjeća i uvijek iznova poučava da liječnik ne treba zdravima (usp. Mk 2,17-18) i da Bog na različite načine i kroz razne ljude ostvaruje svoje naume, makar to možda i bilo tada društveno neshvatljivo ili neprihvatljivo.

Sam razgovor koji su Isus i žena vodili zapravo je sjevremenski razgovor, upućen svima nama. Teme koje su oni otvorili i o kojima su raspravljali u suštini jesu teme koje i nas dan danas intrigiraju. I sami se možemo zapitati kako se mi osobno klanjamo Bogu, činimo li to u istini ili prijetvornosti? Tko je za nas uopće Isus Krist? S kojeg izvora mi zahvaćamo vodu? Priznajemo li i prihvaćamo li Isusa kao Spasitelja svijeta? Iz tog razgovora možemo izvući pet zaključaka koji nam i danas mogu pomoći u našem duhovnom životu. Prvi zaključak smo već spomenuli, Bog se obraća malenima i neznatnima jer i oni nose ulogu u njegovom spasenjskom naumu. Druga stvar kojoj nas taj razgovor poučava jest da ne trebamo brinuti o materijalnom, nego da nam je samo Bog dostatan. Isus tada Samarijanki govori o zahvaćanju „žive vode“ koja struji u život vječni naspram vode koja nam je potrebna za naše ovozemaljske fiziološke potrebe. Nije slučajnost da se ovaj razgovor vodi upravo na zdencu, na mjestu koje sadrži ono što nam je najpotrebnije za život-vodu. Bog nam ovime poručuje da razumije i odgovara na naše potrebe za ovozemaljskim, ali da postoji krajnji, dublji cilj i svrha našeg postojanja. Zahvaćanje te „žive vode“ paralelno je najpotrebnije za život vječni. Nadalje, Isus Samarijanku i nas poučava da postoji samo jedan pravi Bog. Kroz sliku muževa ukazuje

joj na pet bogova kojima su se klanjali. Tek u tom trenutku ona postaje svjesna svog klanjanja poganskim bogovima. Mi se danas isto tako klanjamo raznim bogovima kojih također nismo svjesni. Nisu možda klasificirani kao bogovi i nemaju imena, ali često se nalazimo u situacijama da se klanjamo internetu, raznim društvenim mrežama, horoskopu, osobama i idolima. Kroz Samarijanku i sliku njenih muževa Isus zapravo prokazuje i nas i naša pogrešna klanjanja. Sljedeći zaključak veže se na ovaj i govori nam kakvo treba biti naše klanjanje-klanjanje u duhu i istini. Židovi i Samarijanci se u to vrijeme sukobljavaju o mjestu klanjanja (Gerizim ili Jeruzalem) i Isus ih poučava da nije važno samo mjesto klanjanja nego da će se pravi klanjatelji klanjati u duhu i istini (usp. Iv 4,21-25). Mi smo danas otišli u drugu krajnost i isključujemo pak ne samo predodređena mjesta klanjanja, nego često i nauk Crkve. Posljednji zaključak odnosi se na potrebu osobnog susreta s Bogom. Samarijanka se osobno susrela s Isusom zbog čega je povjerovala i naposljetku bila i njegova uspješna misionarka. To je primjer koji nas i danas poučava da za vjerodostojno svjedočenje vjere moramo i sami susreti Boga. Bez tog susreta nema autentičnog kršćanskog iskustva. Bitno je da danas imamo tu činjenicu na umu kako bismo bili misionari u pravom smislu te riječi, ali da i u isto vrijeme možemo razumjeti tvrdokornost i nerazumijevanje onih koji taj susret još nisu osobno doživjeli.

Na kraju možemo reći da je Ivan svojim dramatskim sposobnostima odlično oslikao taj susret i dao sliku kako se Bog objavljuje i nama danas. Na mjestima i u trenucima kada to ne očekujemo, Bog se objavljuje i nama malenima i grešnima i spušta se na našu razinu te kroz naša iskustva, rane, znanja i grijehe nas polako otvara prema sebi. Kao što je Samarijanku postupno vodio do spoznaje njega kao Mesije, koristeći njena iskustva, na isti način poziva i vodi i nas. Vodi nas kroz ono što smo razumom spoznali do toga da srcem uzvjerujemo. Čovjek da bi upoznao Boga prvo mora upoznati sam sebe i kroz spoznaju samog sebe dolazi do Boga. U duhu te vjere pozvani smo kao i Samarijanka naviještati Riječ Božju i samoga Boga i tako postati pravi misionari svoje vjere i ostvariti svrhu koju nam je Bog namijenio u svom spasenjskom naumu. Sama Samarijanka nam svima pruža primjer i poticaj kako to i napraviti, kako produbiti našu vjeru i naviještati ju svojim bližnjima, Bogu na slavu, a nama na spasenje.

LITERATURA

- CRVENKA, Mario, *Svetopisamske žene, Marija*, Split, 1997.
- ČATIĆ, Ivica, *Isus i Samarijanka (Iv 4,1-42)*, u: *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije*, 144 (2016) 4, str. 70.-72.
- DODIG, Slavica, *Leksikon biblijskih žena*, Medicinska naklada, Zagreb, 2015.
- DUGANDŽIĆ, Ivan, *Evandjelje ljubljenog učenika*, KS, Zagreb, 2012.
- , *Osporavani Mesija – progonjena zajednica*, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004) 3, str. 653.-673.
- HOHNJEC, Nikola, *Mesija*, Hrvatsko ekumensko biblijsko društvo, Zagreb, 2000.
- Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jérusalem“*, KS, Zagreb, 1996.
- KASPER, Walter, *Isus Krist*, CuS, Split, 1995.
- LEON-DUFOUR, Xavier, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1988.
- LJUBIČIĆ, Deodata, *Žena u Crkvi i društvu*, u: *CuS* 16 (1981) 1, str. 55.-64.
- MATKOVIĆ – VLAŠIĆ, Ljiljana, *Žena u crkvenim strukturama jučer i danas*, u: *CuS* 12 (1977) 2, str. 131.-137.
- McKENZIE, J. L., *Starozavjetna biblijska teologija*, KS, Zagreb, 1993.
- MORRIS, Leon, *Ivan. Uvod i komentar*, Dobra vest, Novi Sad, 1988.
- POPOVIĆ, Ante, *Novozavjetno vrijeme. Povijesno-političko i religiozno-kulturno okruženje*, KS, Zagreb, 2007.
- PORSCH, Felix, *Ivanovo evandjelje*, KS, Zagreb, 2002.
- PRPIĆ, Ivan, *Emancipacija*, *Politička misao*, XXIV (1987) 4, str. 13.-23.
- REBIĆ, Adalbert, *Biblijske starine*, KS, Zagreb, 1992.
- REBIĆ, Adalbert, *Vodič po Svetoj zemlji*, KS, Zagreb, 1983.
- SCHNACKENBURG, Rudolf, *Osoba Isusa Krista u četiri Evandjelja*, KS, Zagreb, 1997.
- ŠKRINJAR, Albin, *Teologija sv. Ivana*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1975.
- TOMAŠEVIĆ, Darko, *Sveta Zemlja. Povijesno – duhovni vodič*, GK, Zagreb, 2010.
- TOMIĆ, Celestin, *Apostol Pavao i žena*, u: *Obnovljeni život* 36 (1981) 5, str. 406.-416.
- TOMIĆ, Celestin, *Evandjelje po Ivanu. Samarijanka*, u: *Ver* 28 (1989) 10, str. 26.
- TOMIĆ, Celestin, *Poziv i dostojanstvo žene u Svetom pismu*, u: *CuS* 8 (1973) 4, str. 300.-306.
- TOMIĆ, Celestin, *Putopisi: Samarija*, u: *Ver* 11 (1972) 7, str. 198.-199.

YOST, Frank. H., Židovi prvog kršćanskog stoljeća - *Biblijski pogledi*, 13 (1), 3-40
(2005.), str. 3.-40.